

HONORII AUGUSTODUNENSIS

OPERUM PARS QUARTA

DOGMATICA ET ASCETICA.

ELUCIDARIUM

SIVE DIALOGUS

DE SUMMA TOTIUS CHRISTIANÆ THEOLOGIÆ ⁽¹⁷⁷⁾.

(Opp. B. Lanfranci, edit. J. A. GILES, LL. D., Ecclesiæ Anglicanæ presbyteri, Oxonii 1844, 8°, t. II, p. 280. — Exstat quoque in appendice ad Opera S. Anselmi Cantuar., edit. Paris. 1721, curante D. Gerberonio.)

PRÆFATIO.

Sæpius rogato a condiscipulis quasdam quæstion-
 culas enodare, importunitati illorum non fuit facul-
 tas negando obviare præsertim metuenti illo elogio
 multari, si creditum talentum mallet in terra si-
 tendo occultari. Job enim dicit : *Divitias quas devo-
 ravit extrahet Deus de ventre ejus* (Job xx, 15), quas
 abscondit a verbi Dei famem patiente. Et ut labor
 meus non solum præsentis proficiat ætati, disputata
 curavi stylo transmitti posteritati, rogans ut qui-
 cunque studuerit his legendo incumbere, pro me
 satagat Deo preces effundere. Titulus itaque operi,
 si placet, *Elucidarium* præfigatur, quia in eo obscu-

ritas diversarum rerum elucidatur. Nomen autem
 meum ideo volui silentio contegi, ne invidia tabe-
 scens suis juberet utile opus contemnendo negligi :
 quod tamen lector postulet ut in cælo conscribatur
 nec aliquando de libro viventium deleatur. Funda-
 mentum igitur opusculi supra petram, id est Chri-
 stum, jaciatur, et tota machina quatuor firmis co-
 lumnis fulciatur. Primam columnam erigat prophe-
 tica auctoritas; secundam stabiliat apostolica digni-
 tas; tertiam roboret expositorum sagacitas; quar-
 tum figat magistrorum solers sublimitas.

LIBER PRIMUS.

1. *Quid sit Deus? et quomodo unus ac trinus, solis B
 comparatione ostenditur?*

DISCIPULUS. Gloriose magister, rogo ut ad quæ-
 sita mihi ne pigriteris respondere, ad honorem Dei,
 et utilitatem Ecclesiæ. — MAGISTER. Equidem fa-
 ciam, quantum mihi

Vires ipse dabit; nec me labor iste gravabit.

D. Dicitur quod nemo sciat quid sit Deus, et valde
 videtur absurdum adorare quod nesciamus. Ab ipso

(177) Elucidarii sive Dialogi, etc., textum, qui est
 inter opera Anselmi, cum codice ms. bibl. Reg.
 Paris. 5134 accurate contuli. Hic codex sæculi XIII,
 male scriptus et indicia nimis festinantis scribæ

ergo exordium sumamus, et in primis dic mihi
 quid sit Deus? — M. Quantum homini licet scire,
 Deus est substantia spiritualis, tam inestimabilis
 pulchritudinis, tam ineffabilis suavitatis, ut angeli,
 qui septuplo solem sua vincunt pulchritudine, jugi-
 ter desiderent in eum insatiabiliter prospicere.

D. Quomodo intelligitur Trinitas unus Deus? —
 M. Aspice solem, in quo sunt tria, scilicet, ignea
 substantia, splendor et calor : quæ in tantum sunt

ostendens, plura tamen habet quæ ad corrigendum
 textum mihi utilia fuerunt. A. edit. Anselmi Paris.,
 P. cod. ms. Paris. designat. GILES.

inseparabilia, ut si velis inde splendorem segregare, A
prives mundum sole; et si iterum calorem tentes
sejungere, careas sole. In ignea igitur substantia
intellige Patrem, in splendore Filium, in calore
Spiritus sanctum.

2. De nominibus Patris, Filii, et Spiritus sancti.

D. Quare vocatur Pater? — M. Quia ipse est fons
et origo, a quo omnia procedunt, cujus sapientia
Filius appellatur.

D. Quare Filius? — M. Quia ut splendor a sole,
ita a Patre generatur. Amborum autem amor Spi-
ritus Sanctus nuncupatur.

D. Quare Spiritus sanctus? — M. Quia de utroque
æternaliter procedens, quasi ab eis spiratur. Illa
itaque vis Divinitatis, quæ omnia creando patrat,
Pater vocatur; illa autem quæ omnia continet ne in
nihilum dissolvantur, Filius appellatur; illa vero
quæ omnia inspirando vivificat et ornat, Spiritus
sanctus nuncupatur. Ex Patre omnia, per Filium
omnia, in Spiritu sancto omnia. Pater memoria, Fi-
lius intelligentia, Spiritus sanctus voluntas intelli-
gitur.

D. Cum omnipotentia et summa clementia de Pa-
tre prædicetur, quare non mater vocatur? —
M. Quia generatio principaliter a Patre procedit.

D. Cum vero veritas, vel sapientia, de Filio dica-
tur, cur non filia appellatur? — Quia Filius simi-
lior est Patri quam Filia.

D. Cur Spiritus sanctus amborum Filius non di-
citur, ut unus esset Pater, et alter mater? —
M. Quia simul et æqualiter ab utroque procedit, et
ipse est vinculum totius Divinitatis.

3. De Dei habitatione ac loco.

D. Ubi habitat Deus? — M. Quamvis ubique po-
tentialiter, tamen in intellectuali cælo substantia-
liter.

D. Quid est hoc? — M. Tres cæli dicuntur:
unum corporale, quod a nobis videtur; aliud spiri-
tuale, eo quod spirituales substantiæ, scilicet ange-
li, in eo habitare creduntur; tertium intellectuale,
in quo Trinitas sancta a beatis facie ad faciem con-
templatur.

D. Quomodo dicitur Deus in omni loco totus esse,
et simul et semper, et in nullo loco esse? —
M. In omni loco totus esse ideo dicitur, quia in
nullo loco impotentior est quam in alio; ut enim in
cælo, sic potens est in inferno. Simul esse dicitur,
quia eodem momento, quo in Oriente, eodem cuncta
disponit in Occidente. Semper autem in omni loco
esse prædicatur, quia in omni tempore cuncta mo-
deratur. In nullo loco esse dicitur, quia locus est
corporeus: Deus autem incorporeus, et ideo illoca-
lis. Idcirco nullo loco continetur, cum ipse contineat
omnia: *in quo vivimus, movemur, et sumus* (Act. xvii,
28). In hoc enim differt Deus ab aliis creaturis spi-
ritualibus, quæ proprietate substantiæ finiuntur,
et loco tenentur, ut angelus qui assistebat Apostolo

in Asia oranti, non eodem tempore simul adesse po-
terat alibi. Locale enim est, quod cum alicubi to-
tum est, non potest simul esse alibi. Illoca-
le vero est, quod simul est ubique totum, et hoc solius Dei
proprium.

4. De Dei scientia, et locutione.

D. Scit Deus omnia? — M. In tantum, ut omnia
præterita, præsentia et futura quasi coram posita,
prospiciat. Et antequam mundum crearet, omnium
prorsus et angelorum et hominum nomina, mores,
voluntates, dicta, facta et cogitationes, ac si præ-
sentialiter adessent, præcivit: unde græce Theos, id
est omnia videns, dicitur.

D. Qualiter Deus loquitur angelis et hominibus?
— M. Angelis interna inspiratione, hominibus vero
per angelos.

D. Cum Deus sine initio fuerit, nunquid creden-
dum est quod ante creatum mundum quasi solita-
riam vitam duxerit? — M. Scriptum est: *Quod
factum est, in ipso vita erat* (Joan. i, 3, 4). In quo
patet omnem creaturam semper fuisse visibilem in
Dei prædestinatione, quæ postea visibilis ipsi crea-
turæ apparuit in creatione: ut artifex, qui vult
construere domum, prius tractat quomodo velit
quæque disponere, et machina quæ post surgit in
ædificio, eadem est quæ (178) prius stabat in inge-
nio. Unde Deus dicitur non esse antiquior sua crea-
tura, tempore, sed dignitate.

5. Cur et quomodo conditus mundus, et quatenus
omnia Deum sentiant.

D. Quæ causa fuit ut crearetur mundus? —
M. Bonitas Dei, ut essent quibus gratiam suam im-
partiret.

D. Qualiter est factus? — M. *Ipse dixit et facta
sunt omnia* (Psal. xxxii, 9).

D. Dixit sono verborum? — M. Dei dicere, est
Verbo, id est in Filio, omnia creare; unde dicitur:
Omnia in sapientia fecisti (Psal. ciii, 24).

D. Fuit mora in creando? — In ictu oculi, id est
quam cito possis oculum aperire, vel potius quam
cito acies aperti oculi possit lumen sentire.

D. Creavit per partes? — M. Omnia simul et se-
mel fecit, ut dicitur: *Qui manet in æternum, creavit
omnia simul* (Eccli. xviii, 1). Distinxit autem omnia
per partes sex diebus; tribus elementa, et tribus ea
quæ sunt infra elementa. Prima itaque die fecit
diem æternitatis, scilicet, spiritualem lucem, et
omnem creaturam spiritualem. Secunda die cælum,
quod spiritualem creaturam secernit a corporali.
Tertia die creavit mare et terram. Aliis tribus die-
bus, fecit quæ infra sunt. Prima die fecit diem
temporalitatis, scilicet, solem, et lunam, et stellas
in supremo elemento, quod est ignis. Secunda die in
medio elemento, quod est aqua, pisces et volucres. Et
pisces quidem in crassiori parte aquæ reliquit; vo-
lucres autem in tenuiorem partem aquæ, quod est

(178) A. Om. eadem est quæ.

aer, sustulit. Tertia die bestias et hominem de ultimo elemento, id est de terra, condidit.

D. Sentiant elementa Deum? — M. Deus nihil unquam fecit quod insensibile ei sit. Quæ enim sunt inanimata, nobis quidem sunt insensibilia et mortua; Deo autem omnia vivunt, et omnia creatorem suum sentiunt. Cælum quippe eum sentit, quia ob ejus jussum incessabili semper revolutione circuit, unde dicitur: *Qui fecit cælos in intellectu* (*Psal. cxxxv, v*). Sol, et luna, et stellæ eum sentiunt, quia loca sui cursus invariabiliter servando repetunt. Terra eum sentit, quia semper certo tempore fructus et germina producit. Flumina eum sentiunt, quia ad loca unde fluunt semper redeunt. Mare et venti eum sentiunt, quia ei imperanti mox quiescendo obediunt. Mortui eum sentiunt, quia ad ejus imperium resurgunt. Infernus eum sentit, quia quos devorat, eo jubente, reddit. Omnia bruta animalia Deum intelligunt, quia legem ab eo sibi insitam jugiter custodiunt.

6. *De angelorum electione atque nominibus.*

D. Quid est quod dicitur: *Factum est Vespere et mane?* (*Gen. 1, 5, 8.*) — M. Vespere est finis jam consummati imò ordinati operis, mane autem incipientis vel potius ordinandi operis.

D. Apertius omnia edissere. — M. Primo igitur Deus, ut præpotens rex, constituit sibi præclarum palatium, quod dicitur regnum cælorum, deinde hunc mundum, in quo exitialem lacum, id est infernum, constituit. Ad quod palatium prædestinavit quemdam certum numerum electorum militum, quem nec liceret excedi, et quem necesse esset compleri. Porro hunc numerum voluit constare ex angelis et hominibus. Ipsum autem numerum determinavit in decem, novem quidem ordinibus angelorum, et decimo hominum.

D. Quare novem angelorum? — M. Propter Trinitatem, in novenario enim numero tenarius tertio fit repetitus.

D. Quare uno hominum? — M. Propter unitatem, ut unitas in Trinitate ab angelis et hominibus laudaretur, coleretur, adoraretur.

D. Cur numerum electorum voluit ex angelis et hominibus constare? — M. Quia duas principales creaturas fecit Deus: unam spiritualem, alteram corporalem. Voluit igitur ab utraque laudari, de spirituali ab angelis, de corporali ab hominibus.

D. Quando facti sunt angeli? — M. Cum dictum est: *Fiat lux* (*Gen. 1, 5*).

D. Dixit hæc verba Deus? — M. Non; sed per hæc verba illorum sublimis natura nobis insinuat, dum lux vocantur.

D. Quæ est natura angelica? — M. Spiritualis ignis, ut dicitur: *Qui facit angelos suos flammam ignis* (*Hebr. 1, 7*).

D. Habent nomina angeli? — M. Tanta scientia est in angelis, ut non indigeant nominibus.

D. Michael, Gabriel, Raphael, non sunt nomina? — M. Magis sunt agnomina, quia ab accidenti sunt eis ab hominibus imposita, cum ea non habeant in cælis propria; unde et primus angelus ab accidenti Sathael, id est Deo contrarius, nomen accepit.

7. *De casu diaboli et satellitum ejus.*

D. In quo fuit Deo contrarius? — M. Cum videret se omnes angelorum ordines gloria et decore præcellere, spretis omnibus, voluit Deo æqualis, imo major, existere.

D. Quomodo major, vel æqualis? — M. Meliorem statum, quam ei Deus dedisset, voluit Deo invito arripere, et aliis per tyrannidem imperare.

D. Quid tunc? — M. De palatio est propulsus, et in carcerem retrusus; et sicut prius pulcherrimus, ita post factus est nigerrimus; qui prius splendidissimus, postea tenebrosissimus; qui prius omni honore laudabilis, post omni horrore execrabilis.

D. Præscivit casum suum? — M. Minime.

D. Quandiu mansit in cælo? — M. Non plenam horam in veritate stetit (179), quia mox ut creatus est cecidit.

D. Quare diutius ibi non fuit? — M. Ne aliquid de interna dulcedine gustaret, qui tam mature sibi tantam majestatem usurparet.

D. Quid alii peccaverunt? — M. Quia ei consenserunt.

D. Qualiter? — M. Placuit eis ejus extollentia; et erant cogitantes quia si Deo prævaluisset, ipsi alii præferrentur in potentia.

D. Quid evenit eis? — M. Cum eo projecti sunt principes eorum in exitialem locum, id est in infernum; alii hunc tenebrosam acrem, in quo tamen, ut in inferno, ardentes hant supplicium.

D. Quare non omnes in infernum? — M. Ut electi per eos probentur, et magis coronentur; reprobis autem per eos seducantur, et in extremo examine cum eis æterno incendio tradantur.

8. *Cur qui ceciderunt non adjiciant ut resurgant; et cur non redempti, aut facti impeccabiles.*

D. Quare non sunt reversi? — M. Non potuerunt.

D. Quare? — M. Quia sicut nullo instigante ceciderunt, ita nullo adjuvante resurgere (180) debuerunt: quod erat eis impossibile. Et aliud eis oberat, quia sua sponte malum elegerunt, juste ablata est eis voluntas totius boni; et ideo non volunt; et quia nolunt, nunquam redire poterunt.

D. Cur non redemit eos Christus, sicut homines? — M. Angeli sunt omnes pariter creati, non ab uno angelo, sicut homines ab uno homine nati. Ideo si Christus ab uno angelo naturam angelicam sumeret, illum solum redimeret, alii extra redemptionem remanerent; nec illum solum redimeret, cum mori non posset. Deus enim pro satisfactione non nisi mortem voluit; angeli autem immortales sunt, ideo irreparabiles permanserunt.

(179) A., enim non stetit.

(180) A., surgere.

D. Quare non creavit eos Deus tales, ne peccare possent? — M. Propter justitiam, ut aliquod meritum illorum esset, quod iuste remunerari debuisset. Si enim ita creati fuissent, ut peccare non possent, quasi ligati essent, et inde meritum non haberent, quod quasi (181) coacti hoc facerent. Dedit enim Deus his liberum arbitrium, ut sua sponte et vellent et possent eligere bonum, et si hoc voluntarie eligerent, iuste in remunerationem acciperent, ne unquam peccare possent.

D. Cum Deus præsciret eos tales futuros, quare creavit eos? — M. Propter ornamentum sui operis. Ut enim pictor nigrum colorem substernit, ut albus vel rubeus pretiosior sit, sic collatione malorum iusti clariores fiunt.

D. Cur non creavit alios angelos pro eis? — M. Alii angeli non debuerunt pro eis restitui sive creari, nisi tales essent, quales illi fuissent, si permanissent, non visa ulla pœna peccantium: quod erat impossibile, nam ut illi peccaverunt, mox in pœnas proruerunt.

9. *De dæmonum scientia et potestate; et bonorum angelorum confirmatione, forma, et dotibus.*

D. Sciunt dæmones omnia? — M. Ex angelica natura inest eis plurima scientia, non tamen sciunt omnia. Et quanto illorum natura est subtilior hominum natura, tanto in omnibus artibus peritiores sunt, quam ullus hominum. Futura nesciunt, nisi quantum ex transactis colligunt, vel quantum Deus eos sinit scire. Porro cogitationes et voluntates nemo scit nisi Deus, et cui ipse veluerit revelare.

D. Sæpe mala cogitatio pro perfecto opere nuncupatur. Num hæc ab illis ignoratur? — M. Imagines phantasmatum a se immixtas ab animabus concipi, et in cogitationibus formari conspiciunt, quia animas, quæ lux sunt, mox quædam tenebræ obtinent. Species autem virtutum a Deo immixtas et in mente conceptas non vident, quia ut noster aspectus jubar solis, ita ipsi fulgorem justitiæ ferre non prævalent. Justos autem nequaquam tentarent, si se ab eis superari scirent.

D. Possunt omnia quæ volunt? — M. Bonum quidem nec volunt, nec omnino poterunt. Ad malum vero valde efficaces sunt; non tamen quantum volunt, sed quantum a bonis angelis permittuntur.

10. *De bonorum angelorum confirmatione, forma, scientia et potestate.*

D. Quid dicis de bonis angelis? — M. Post lapsum illorum mox (182) ita confirmati sunt, ut nunquam cadere nec peccare possint.

D. Quid est, non possint? — M. Nunquam velint.

D. Cur non etiam illi similiter sunt confirmati? — M. Non tam diu expectaverunt.

D. Num casus illorum fuit causa confirmationis istorum? — M. Nequaquam, sed meritum ipsorum.

A Cum enim viderent illos malum superbiendo eligere, indignati sunt, et summo bono fortiter inhæserunt: unde continuo in remuneratione confirmationem acceperunt; et qui prius de sua beatitudine incerti erant, tunc facti sunt certi.

D. Qualem formam habent angeli? — M. Quodammodo Dei. Ut enim imago ceræ imprimatur signaculo, sic expressa est in eis Dei similitudo.

D. Quæ similitudo? — M. In eo quod sunt lux, quod sunt incorporei, et omni pulchritudine decorati.

D. Sciunt omnia, vel possunt omnia? — M. Nihil est in rerum natura quod eos lateat, cum in Deo omnia conspiciant. Sane omnia quæ facere volunt, sine difficultate poterunt.

B 11. *De hominis formatione; et quomodo sit parvus mundus et ad imaginem Dei.*

D. Nonne casus malorum minuit numerum bonorum? — M. Ita (183): sed ut compleretur electorum numerus, homo decimus est creatus.

D. Unde? — M. De spirituali et corporali substantia.

D. Unde corporalis? — M. De quatuor elementis: unde et microcosmus, id est minor mundus dicitur: habet namque ex terra carnem, ex aqua sanguinem, ex aere flatum, ex igne calorem. Caput ejus est rotundum, in coelestis sphaeræ modum: in quo duo oculi ut duo luminaria in caelo micant; quod etiam septem foramina, ut septem caelum (184) harmoniæ ornant. Pectus, in quo flatus et tussis versantur, simulat aerem, in quo venti et tonitrua concitantur. Venter omnes liquores, ut mare omnia flumina recipit. Pedes totum corporis pondus, ut terra cuncta, sustinent. Ex coelesti igne visum, ex superiore aere auditum, ex inferiore olfactum, ex aqua gustum, ex terra habet tactum. Participium duritiæ lapidum habet in ossibus, virorem arborum in unguibus, decorem graminum in crinibus, sensum cum animalibus: hæc est substantia corporalis.

D. Unde spiritalis? — M. Ex spirituali igne, ut creditur, in quo imago et similitudo Dei exprimitur.

D. Quæ imago vel similitudo? — M. Imago in forma accipitur, similitudo in qualitate vel (185) quantitate consideratur. Divinitas consistit in Trinitate; hujus imaginem tenet anima, quæ habet memoriam per quam præterita meminit, habet intellectum quo præsentia et invisibilia intelligit, habet voluntatem qua mala respuit et bona eligit. In Deo consistunt omnes virtutes: hujus similitudinem habet anima, quæ capax est omnium virtutum. Et sicut Deus comprehendi non potest ab omni creatura, cum ipse comprehendat omnia, ita anima a nulla visibili creatura potest comprehendi, cum ipsa

(181) A., quia.

(182) A., om. mor.

(183) A., non; sed etiam vel e quidem in margine.

(184) A., caeli.

(185) A., qualitate exprimitur, vel.

omnia visibilia comprehendat : non enim potest A
cælum ei obsistere quin cœlestia tractet, non abys-
sus quin infernalìa cogitet : hæc est substantia spi-
ritualis.

D. Formavit eum Deus manibus? — M. Jussu
tantum. Per hæc verba innuitur nobis ejus fragilis
natura.

D. Quare de tam vili materia creavit eum? —
M. Ad dedecus diaboli, ut plus (186) confunderetur;
cum hic fragilis et limus et luteus intraret gloriam
de qua ipse gloriosus cecidisset.

D. Unde nomen accepit? — M. Cum esset minor
mundus, accepit nomen ex quatuor climatibus
mundi, quæ Græce dicuntur anatole, dysis, arctos,
mesembria, quia genus suum quatuor partes mundi
impleturum erat. In hoc etiam similitudinem Dei B
habuit, ut sicut Deus præest omnibus in cœlo, sic
omnibus homo præset in terra.

12. De animalibus ad hominis bonum conditis.

D. Cur creavit Deus animalia, cum his non indi-
geret homo? — M. Præscivit eum Deus peccatum,
et his omnibus indigiturum.

D. Cur creavit Deus muscas et culices, et alia quæ
sunt homini nociva? — M. Tantam diligentiam ex-
hibuit Deus in muscis et formicis, et culicibus for-
mandis, quantam in aliis.

D. Ad quid talia? — M. Omnia ad laudem gloriæ
sue. Muscæ quidem et culices, et his similia pro-
pter superbiam hominis sunt condita; ut cum eum
pungunt, quid sit cogitet, qui nec vermiculis minu- C
tis (187) resistere valet. Unde et Pharaonem non
ursi, non leones vastaverunt, sed culices, muscæ, et
cimiphes afflixerunt. Formicæ autem, sive aranæ,
vel talia quæ instant operibus, ideo sunt creata, ut
de eis studii et pii laboris exempla sumamus. Omnis
itaque Dei creatio consideranti magna est delectatio,
dum in quibusdam sit decor, ut in floribus; in ali-
quibus medicina, ut in herbis; in quibusdam pastus,
ut in frugibus; in quibusdam significatio, ut in ver-
mibus et avibus. Omnia igitur sunt bona, et propter
hominem creata.

13. De Paradiso in quo homo a Deo locatus est, et
formata mulier : et cur uterque peccabilis.

D. Ubi Adam est creatus? — M. In Hebron, ubi D
etiam post mortuus est et sepultus, et positus est in
paradiso.

D. Quid est paradiso, vel ubi est? — M. Locus
amoenissimus in Oriente, in quo arbores diversi
generis contra varios defectus erant consitæ : verbi
gratia, ut si homo congruo tempore de una come-
deret, nunquam amplius esuriret, congruo tempore
de alia, nunquam amplius sitiret : si de alia vero,
nunquam lassaretur. Ad ultimum, si de ligno vitæ
uteretur, non amplius senesceret, non infirmaretur,
nunquam moreretur.

(186) A., *dedecus diaboli et excusationem Dei; ut si
forte tentatus caderet, diabolus per hoc Dei non in-
sultaret; si autem non superaretur, diabolus plus,*

D. Ubi fuit creata mulier? — M. In paradiso, de
latere viri dormientis.

D. Quare de viro? — M. Ut sicut in carne una,
ita per dilectionem esset cum eo in mente una.

D. Cur non sunt omnes electi simul creati, ut
angeli? — M. Voluit in hoc etiam Deus habere
Adam sui similitudinem, ut sicut ab ipso omnia,
ita omnes homines nascerentur ab illo : unde et
Eva ab illo.

D. Quamobrem non creavit eos Deus tales, ut
non possent peccare? — M. Propter majus meri-
tum. Si enim tentati non consensissent, mox ita
firmati essent, ut nec ipsi nec posteri eorum un-
quam peccare possent. Voluit ergo Deus ut bonum
eligerent libere, et istud acciperent in remunera-
tione.

14. De generatione in statu innocentia; et pluscula
de eo statu, et de tentatione ac casu primorum pa-
rentum.

D. Qualiter gignerent, si in paradiso permansis-
sent? — M. Quemadmodum manus manui, ita sine
concupiscentia jungerentur, et sicut oculus se levat
ad videndum ita sine delectatione illud sensibile
membrum suum perageret officium.

D. Quali modo pareret mulier? — M. Sine sorde,
et absque dolore.

D. Esset infans ita debilis, et non loquens, et
nunc? — M. Mox ut nasceretur ambularet, et abso-
lute loqueretur; et contra singulos defectus de lignis
ibi positis uteretur, et præfixo a Deo tempore de
ligno vitæ ederet, et sic in uno statu postmodum
permaneret.

D. Quandiu debuerunt esse in paradiso? —
M. Usquequo impleretur numerus angelorum qui
cecidissent; et ille numerus electorum, qui erat im-
plendus si angeli non cecidissent.

D. Quomodo posset paradiso eos omnes capere?
— M. Sicut nunc generatio per mortem præterit, et
generatio per vitam advenit, ita tunc parentes in
meliorem statum assumerentur, filii vero eorum
præfinito tempore (quod creditur circa triginta an-
nos) post esum ligni vitæ suis posteris cederent, et
ad extremum omnes pariter in cœlis angelis cœqua-
rentur.

D. Erant nudi? — M. Nudi erant, et non plus de
illis membris quam de oculis erubescerent.

D. Quid est quod dicitur: Post peccatum viderunt
se esse nudos (Gen. iii, 7), quasi ante hoc non
viderint? — M. Post peccatum mox per concupi-
scentiam in invicem exarserunt; et in illo mem-
bro exorta est confusio, unde humana procedit pro-
pago.

D. Cur in illo membro plus quam in aliis? —
M. Ut scirent quod tota posteritas illorum eodem
crimine obnoxia teneretur.

D. Quomodo (188) viderunt Deum in paradiso? —

(187) A., *minimis*

(188) A. om. *quomodo.*

M. Viderunt per assumptam formam, ut Abraham A et alii prophetæ.

D. Quare seduxit eos diabolus? — M. Propter invidiam: invidit enim illis, ne ad honorem illum pervenirent de quo ipse superbus cecidisset.

D. Per quid invenit aditum tentandi? — M. Per superbiam; voluit enim homo in propria potestate manere, quoniam dixit: *In abundantia mea non movebor in æternum* (Psal. xxix, 7).

D. Cur permisit Deus hominem tentari, cum sciret eum superari? — M. Quia præscivit quanta bona de ejus peccato esset factururus.

D. Quomodo seduxit eos? — M. Per serpentem.

D. Locutusne est serpens? — M. Non, sed (189) diabolus locutus est per serpentem, ut hodie loquitur per obsessum hominem, et quemadmodum angelis locutus est per asinam: cum nec serpens, nec asina scirent quid per eos verba illa sonarent.

D. Quare magis per serpentem quam per aliud animal? — M. Quia serpens tortuosus est et lubricosus, et diabolus quos seduxerit tortuosos et lubricosos facit: tortuosos fraudulentia, lubricosos luxuria.

D. Fuit scientia boni et mali in illo pomo? — M. Non in pomo, sed in transgressione. Ante peccatum enim homo scivit bonum et malum: bonum per experientiam, malum per scientiam; post peccatum autem scivit malum per experientiam, bonum tantum per scientiam.

D. Nascerentur mali in paradiso? — M. Tantummodo electi.

D. Quare nunc mali nascuntur? — M. Propter electos, ut exerceantur per illos.

15. *De eorum expulsionione a paradiso, et de gravitate peccati ob quod expulsi sunt.*

D. Quandiu fuerunt in Paradiso? — M. septem horas.

D. Cur non diutius? — M. Quia mox ut mulier creata est, confestim etiam est prævaricata: tertia hora vir creatus imposuit nomina animalibus; hora sexta mulier formata continuo de vetito pomo præsumpsit, viroque suo mortem porrexit, qui ob ejus amorem comedit; et mox hora nona Deus de paradiso eos ejecit.

D. Quid fuit cherubim, vel flammeus gladius? — M. Gladius fuit igneus murus, quo post peccatum circumdatus est paradisos; cherubim vero angelica custodia, ut ignis corpora arderet, angelici autem spiritus a loco voluptatis inliberent (190).

D. Quo ivit tunc Adam? — M. In Hebron est reversus, ubi et creatus est; ibique filios procreavit. Occisum autem Abel a Cain, ut dicit Hieronymus (191), centum annos luxit, et Evæ amplius copulari noluit, Sed quia Christus a maledicto semine Cain noluit nasci, per angelum admonitus Evæ iterum est sociatus, et pro Abel est Seth genitus, de cujus stirpe

est Christus natus. Volo te etiam scire quod a tempore Adæ usque ad Noe non pluit, et iris non fuit, et homines carnes non edebant, et vinum non bibebant, eratque totum tempus quasi vernalis temperies, copiaque omnium rerum, quæ omnia post immutata sunt propter peccata hominum.

D. Quid peccavit homo quod expulsus est de paradiso? — M. Sicut Deus esse concupivit, et ideo contra ejus præceptum de interdicta arbore comedit.

D. Quid magni fuit comedisse pomum? — M. Tam grave piaculum fuit, ut toto mundo redimi non posset.

D. Hoc proba. — M. Justumne tibi videtur ut homo obediat divinæ voluntati?

D. Nihil justius, quam ut omnis creatura rationalis nihil omnino (192) præponat voluntati Creatoris. — M. Ergo voluntas Dei major est quam totus mundus.

D. Utique. — M. Si igitur tu stares coram Deo, et aliquis diceret tibi: Respice retro, aut totus mundus interibit, diceret autem Deus: Nolo ut retro respicias, sed in me inspicias (193); deberes tu Deum contemnere, qui est Creator omnium rerum, et gaudium angelorum, ut liberares transitorium mundum?

D. Minime. — M. Hoc Adam fecit: coram Deo stetit, et diabolo inclamante, retro respexit, et majus peccatum quam mundus esset commisit.

D. Quomodo majus? — M. Quia sex criminalia flagitia in hoc uno crimine commisit, quibus sex ætates suæ posteritatis morti involvit.

D. Quæ fuerunt illa? — M. Primum superbia fuit, cum Deo æqualis esse voluit; et ideo factus est omnium infimus, qui fuit omnibus prælatus, de hac dicitur: « Immundus est coram Deo omnis qui exaltat cor suum. » Secundum inobedientia existit, cum mandatum Dei præterivit, et ideo facta sunt ei omnia inobedientia, quæ prius erant subjecta, de hac dicitur: *Quasi scelus [Vulg., peccatum] est ariolandi, nolle obedire* (I Reg. xv, 25). Tertium avaritia erat, cum plus quam concessum fuerat concupivit, et ideo omnia concessa juste amisit. De hac dicitur per Apostolum: *Avaritia est idolorum servitus* (Galat. v, 20). Quartum erat sacrilegium, cum vetitum in sacro loco per furtum subripuit, et ideo de sacrario excludi meruit. De hoc dicitur: « Qui profanat sancta, a sanctis exterminabitur. » Quintum fuit spiritualis fornicatio: anima enim illius erat Deo conjuncta; sed cum, spreto Deo, diabolum admisit, quasi cum extraneo adulterium commisit, et ideo veri sponsi amicitiam amisit, de hac dicitur: *Perdes omnes qui fornicantur abs te* (Psal. lxxii, 27). Sextum: homicidium perpetravit, quo se et omne genus humanum in mortem præcipitavit, de hoc dicit Moyses: *Qui occiderit, morte morietur* (Levit. xxiv, 17; Exod. xxi, 12), morte scilicet æternæ.

(189) A. om. non, sed.

(190) A. om. a loc. vol. inhib., truncata sententia.

(191) A. om. ut dicit Hieron.

(192) A. om. omnino.

(193) A., me respicias.

unde et in interiori homine mox est mortuus, et jacuit in sepulcro corporis sepultus.

D. Nonne ille miser a nequissimo spiritu et mendacissimo erat seductus? — M. Etiam: sed non ideo minus fuit obnoxius (194). Si enim quis servo suo opus injungeret, et monstraret ei foveam ne intus caderet, de qua surgere non posset, ille vero, contempto domino, sponte in foveam caderet, et injunctum opus inactum remaneret, non esset reus?

D. Imo duplici culpa esset obstrictus: una qua Dominum contempsit, alia qua se ad injunctum opus impotem fecit. — M. Ita fecit Adam: Deum contempsit, opus obedientiae deseruit, foveam mortis incidit.

16. *De satisfactione Deo exhibenda pro ea injuria.*

D. Quali modo oportuit eum reverti? — M. Honorem, quem Deo abstulit reddere debuit, et pro peccato quod fecit satisfacere. Valde enim justum est ut qui aliis sua abstulit, et ablata restituat, et pro injuria illata satisfaciatur.

D. Quid abstulit Adam Deo? — M. Totum quod proposuit in sua curia de ejus generatione facere.

D. Qualiter debuit ablatum honorem reddere? — M. Diabolum ita vincere ut ipse victus est ab eo, et seipsum omnesque prædestinatos ad vitam tales restituere quales futuri erant si permansissent.

D. Qualiter autem debuit satisfacere? — M. Quia peccatum majus mundo commisit, aliquid majus mundo Deo solvere debuit. Horum neutrum ulla ratione potuit facere. Ideo in morte permansit.

D. Et cur penitus non periit? — M. Statutum Dei immutari non potuit: proposuit enim ex genere Adæ electorum numerum complere.

D. Quid ergo? — M. Quia debitum honorem Deo non solvit, Deus ab eo invito accepit, cum eum pœnis subegit.

D. Quomodo honor Dei est pœna hominis? — M. Quia quem dulcem patrem, ut filius, in gloria habere contempsit, hunc suum Dominum in tormentis, ut rebellis servus, sensit.

D. Cum solvere vellet, et non posset, cur Deus, cum misericors sit, non ei dimisit, aut talem in gloriam admisit (195)? — M. Si Deus ideo ei suum honorem dimitteret quia habere non posset, impotens esset; si autem peccatorem hominem impunitum in gloriam assumeret, unde angelum pro una cogitatione extrusisset, injustus esset. Porro si peccatum impunitum remaneret, aliquid in regno Dei inordinatum esset; sed in regno ejus nihil inordinatum relinquitur: peccator ergo puniri debuit. Quis enim gemmam de cœno sublatam in thesauros suos recondat non purgatam?

D. Ad quem finem ergo debuit devenire? — M. Quoniam transfuga servus cum furto domini sui ad sævissimum profugerat tyrannum, filius regis missus est de palatio in carcerem post exulem servum

(194) A., noxius.
(195) A., sumpsit.

A qui tyrannum contereret, et fugitivum servum eum rebus domini sui in gratiam regis reduceret.

D. Quare homo redire potuit post lapsum? — M. Quia sicut non per se, sed per alium impulsus cecidit, ita dignum erat, eum per se non posset, et vellet, ut per alium adjutus resurgeret.

17. *Necessitas Incarnationis Verbi ad eam satisfactionem exhibendam.*

D. Cur non misit angelum, ut eum redimeret? — M. Si angelus hominem redemisset, tunc illius servus esset; homo autem sic restitui debuit, ut æqualis angelis esset. Et aliud oberat: angelus in sua natura invalidus erat hominem redimere; si autem homo fieret, minus posset.

D. Quare non creavit Deus alium hominem de terra, ut mitteret eum pro perduto? — M. Si novum hominem Deus creasset et misisset, tunc ad genus Adæ redemptio non pertineret: de suo enim genere debuit esse, qui pro homine satisfaceret.

D. Cur non misit Deus patriarcham, vel prophetam? — M. Patriarchæ et prophetæ in peccatis concepti et nati erant; et ideo genus humanum redimere non poterant.

D. Evolve cætera. — M. Quia igitur angelus redimere non debuit, et homo per se satisfacere non potuit, Dei Filius, per quem facta sunt omnia, ut et redemptio per illum fieret, assumpsit plenum hominem, et in duabus naturis factus est una persona. Et in illa natura, quæ Deus erat, vicit diabolum, ut ipse vicerat hominem, et omnibus prædestinatis cœlum aperuit, et angelis coæquavit; quod solus Deus facere potuit. In ea autem natura qua homo fuit majus pro injuria mundo solvit (196), cum meritem indebitam subiit; quod solus homo debuit facere.

18. *Cur Verbum sit incarnatum, et ex Virgine, et in temporis plenitudine.*

D. Benedictus sermo oris tui, qui de cœlis mihi deduxit Filium Dei. Sed dic mihi cur Filius sit incarnatus, et non Pater, nec Spiritus sanctus? — M. Si Pater, aut Spiritus sanctus incarnaretur, duo Filii in Trinitate computarentur: unus Filius Virginis, qui esset incarnatus; alter Filius Dei. Et alia causa erat. Filius est similitudo Dei; angelus autem et homo assumpserant sibi similitudinem Dei. Debuit ergo ille incarnari, cui specialiter injuria facta fuerat: ut istum misericorditer salvaret, illum juste damnet. Aliud etiam quia omnia per Filium, ideo et redemptio per eum.

D. Cur voluit nasci de virgine? — M. Quatuor modis facit Deus homines. Uno modo absque patre et matre; sed de terra, ut Adam; secundo modo, de solo viro, ut Evam; tertio modo, de viro et femina, ut quotidie nascuntur omnes; quarto modo, de sola femina, quod privilegium Christo soli reservatum est: ut sicut mors per feminam virginem in-

(196) A., fuit, pro injuria majus mundo solvit.
P., fuit natus, pro injuria mundum solvit.

travit in mundum, ita per feminam virginem vita intraret, quæ mortem excluderet.

D. Cur non venit mox illo tempore ante diluvium vel post diluvium? — M. Si ante diluvium venisset, dicerent homines illius temporis non fuisse necesse eum venisse, cum ipsi a parentibus suis omnia bona didicissent, qui nuper de paradiso exiissent, et a Deo et ab angelis ejus omnia edocti essent. Si autem mox post diluvium venisset, dicerent Deum Noe et Abrahæ locutum fuisse, et omnia agenda vel vitanda ab eis didicisse.

D. Quare non venit tempore legis? — M. Si tunc venisset, dicerent Judæi se copiose a lege instructos, gentiles vero a philosophis se abunde edoctos.

D. Cur non distulit usque circa finem mundi? — M. Tunc pauci eum imitarentur, et electorum numerus non impleretur. Necesse ergo fuit cum venire quando venit plenitudo temporis.

D. Quod fuit illud tempus? — M. Quod præfixit Deus ante tempora sæcularia, scilicet cum Judæi se magis lege gravari quam relevari ingemiscebant, et gentiles relicto naturali usu contra naturam turpiter vivebant, et cum neque sacerdos neque levita subveniret: necesse erat ut verus Samaritanus adveniret, qui semivivum jumento sui corporis imponeret, et ad stabulum supernæ curiæ perduceret.

49. *De nativitatis Christi circumstantiis, et patris in ea mirabilibus.*

D. Quomodo potuit nasci sine peccato de massa peccatrice? — M. Ab initio Deus quosdam qui se familiariter colerent de aliis segregavit, de quibus Virgo quasi de linea producta pullulavit; quæ velut olim virga arida sine humore protulit (197) florem, ita sine concupiscentia mundo edidit Salvatorem.

D. Qualiter genuit eum? — M. Sine sorde, et sine dolore. Clausa enim janua thalamum uteri introivit, humanam naturam sibi conjunxit, et clausa porta, ut verus sponsus de thalamo processit.

D. Cur novem menses fuit clausus in utero? — M. Ut homines, qui erant clausi in miseriis hujus mundi, sive inferni, reduceret ad consortium novem ordinum angelorum.

D. Qua hora natus est? — Media nocte, ut dicitur: « Dum medium silentium tenerent omnia, et nox in suo cursu medium iter haberet; *Sermo tuus a regalibus sedibus venit* (Sap. xviii, 14 et 15). »

D. Cur nocte? — M. Primo quia occultus venit, deinde ut eos qui in nocte erant erroris, ad lucem perduceret veritatis.

D. Scivit aliquid Christus infans? — M. Omnia plane, ut puta Deus, « in quo fuerunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi (Col. ii, 3). »

D. Potuit ambulare vel loqui, mox ut natus est? — M. Secundum potentiam utrumque potuit; sed humanam naturam per omnia absque peccato imitari voluit.

(197) A. om. protulit.

(198) Post *convertebatur* inserit A.: DISCIP. *Omnia quæ desideravi cor meum audire, audio.*

D. Contigit aliquid miri eo nascente? — M. Septem specialia miracula.

D. Quæ fuerunt illa? — M. Stella nimis præfulgida apparuit. Circulus aureus, vel purpureus, circa solem claruit. Fons olei de terra erupit. Pax maxima fuit. Universus orbis ad censum est descriptus. Numerus ad triginta millia hominum, qui Dominum recusarunt, est una die occisus; et animal brutum locutum est.

D. Vellem horum mysticum audire. — M. Stellæ significant sanctos; stella igitur præclara illuxit, quia Sanctus sanctorum venit. Circulus aureus vel purpureus circa solem fulsit; quia Sol justitiæ auro suæ divinitatis Ecclesiam illustrare, et purpura suæ passionis coronare venit. Oleum significat misericordiam. Fons olei de terra fluxit, quia fons misericordiæ de Virgine emanavit. Pax ingens existit, quia pax vera in terris apparuit. Mundus ad censum est descriptus, quia ad supernum regnum chrismate est præsignatum humanum genus. Qui Dominum recusarunt, occisi sunt, quia qui dixerunt: *Notumus hunc regnare super nos* (Luc. xix, 14), disperierunt. Pecus loquebatur, quia ad laudem Dei populus gentium convertebatur (198).

20. *De Magis, de fuga Christi in Ægyptum, et reliqua ejus vita usque ad baptismum.*

D. Quare attraxit tres Magos cum muneribus? — M. Quia tres partes mundi, scilicet Asiam, Africam et Europam, fide et operatione ad se trahere voluit.

D. Cur magis fugit (199) in Ægyptum quam in aliam terram? — M. Ut ostenderet se verum Moysen; ut, sicut Moyses populum Dei de Pharaone et Ægypto liberans, in terram duxit promissionis, ita ipse populum fidelium de diabolo et inferno liberans, ad regnum duxit beatitudinis: unde et post septem annos revertitur ad terram Israel; quia per septem dona Spiritus sancti reduxit nos de mundo ad celestem Hierusalem.

D. Quare in triginta annis nec docuit, nec signa fecit? — M. Exempli gratia venit in mundum; ideo voluit prius facere, et tunc docere: ut dicitur: *Quia cepit Jesus facere et docere* (Act. i, 1). Per hoc igitur exemplum præbebat ne quis ante legitimam ætatem docere præsumat, vel prius velit docere quam discat.

D. Cum in eo fuerit plenitudo divinitatis corporaliter, et nihil posset ei gratiæ accedere, cur est baptizatus? — M. Ut nobis aquas ad baptismum (200) sanctificaret.

D. Quare in aqua baptizatus est? (201). — M. Aqua contraria est igni. Quid est peccatum, nisi ignis? Sicut in animo ira, ita in carne concupiscentia; unde et igne supplicii punitur: ut hic ignis exstinguatur, in aqua baptizatur. Est et aliud: Aqua sordes diluit, sitim exstinguit, imaginem reddit; ita

(199) A., *fuit.*

(200) A., *baptismi.*

(201) A., *baptizatur in aqua.*

gratia Spiritus sancti in baptismo sordes peccatorum abluit, sitim animæ verbo Dei restinguit, imaginem Dei per culpam amissam restituit.

21. *De Christi pulchritudine, passibilitate et morte.*

D. Cum scriptum sit de eo : *Speciosus forma præ filiis hominum* (Psal. XLIV, 3), erat corpore pulcher? — M. Secundum naturam talis fuit qualis in monte discipulis suis apparuit. Sed quia homines ejus claritatem ferre non poterant, sub larva apparuit, quia forma despicabilis fuit : unde dicitur, « Videamus eum non habentem speciem neque decorem » (Isa. LIII, 41).

D. Erat passibilis et mortalis? — M. Passio vel mors, peccati est pœna ; sed ipse absque peccato venit, et sine peccato vixit : igitur secundum naturam impassibilis et immortalis fuit ; sed secundum potentiam utrumque esse voluit, et passibilis et mortalis (202).

D. Quare mortuus est? — M. Propter obedientiam, ut dicitur : *Factus est obediens Patri usque ad mortem* (Philip. II, 8).

D. Exegit ab eo mortem Pater? — M. Minime.

D. Cur occiderunt eum Judæi? Hoc volo a te audire? — M. Quia justitiam, vivendo et veritatem docendo, indeclinabiliter tenuit ; hanc obedientiam humanitas Divinitati debuit, hanc Deus ab omni rationali exigit creatura.

D. Quis unquam pater unicum et bonum filium occidi permittat, si prohibere queat? — M. Cum Deus vidit Filium suum tam egregium opus velle, scilicet sævum tyrannum expugnare, et captivum ab eo liberare, ad tam laudabile opus ei consensit, et eum mori permisit (203).

D. Quomodo apud Deum justum fuit, quod optimum pro impio dedit? — M. Quia pessimus simplicem hominem seduxerat, justum erat ut optimus pro eo obses fieret, qui pessimus revinceret, et innocentem pristinae libertati restitueret. Sed et tali modo charitatem suam Deus ostendit mundo, ut dicitur : « Ut servum redimeres, Filium tradidisti. »

D. Si Pater tradidit Filium, ut dicitur : « Proprio Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, » et si Filius seipsum tradidit, ut dicitur : *Qui tradidit semetipsum pro nobis* (Ephes. V, 2), quid peccavit Judas, qui etiam tradidit illum? — M. Pater tradidit Filium, et Filius seipsum propter charitatem, Judas vero propter avaritiam.

D. Quare voluit mori in ligno? — M. Ut eum qui per lignum vicit, revinceret, et illum qui in ligno cecidit redimeret.

D. Cur in cruce? — M. Ut quadrifidum mundum salvaret.

D. Quamobrem permisit sibi quinque vulnera infligi? — M. Ut redimeret humani generis quinque sensus a diabolo captivos.

(202) A., vel immortalis.

(203) A., quo.

(204) A., videtur.

D. Valuit mors ejus ad exhaurienda omnium peccata? — M. Transcendit etiam infinite.

D. Proba. — M. Si coram te Christus staret, et eum Dominum majestatis scires, et aliquis diceret : interfice hunc, aut totus mundus interibit, interficeres eum, ut salvares mundum?

D. Nequaquam. — M. Quare?

D. Quia vita ejus longe dignior videretur (204) quam infiniti mundi, et tale piaculum viderer (205) committere, quod innumeris mundis non posset expiari. — M. Sicut ergo vita Christi dignior est infinitis mundis, sic mors ejus longe pretiosior fuit innumerabilibus mundis, et ideo suffecit ad redemptionem omnium.

D. Quid dedit ei Pater pro hoc merito? — M. Quid daret ei, cum sua essent omnia? uti dicitur : *Fili, omnia mea tua sunt* (Luc. xv, 31).

D. Non potuit ipse mercedem suæ mortis dare cui vellet? — M. Potuit ; ideo eam dedit homini, pro quo hæc omnia sustinuit : pro passione impassibilitatem, pro morte immortalitatem, pro peregrinatione patriam æternam.

22. *Quid de humanitatis partibus factum, dissoluta compositione.*

D. Quot horas fuit mortuus? — M. Quadraginta.

D. Quare? — M. Ut quatuor partes mundi, quæ in decalogo legis (206) erant mortuæ, vivificaret.

D. Qui crucifixerunt eum? — M. Quia pro Judæis et gentibus mori voluit, Judæi mortem ejus consiliati sunt, pagani vero crucifixerunt eum.

D. Cur jacuit in sepulcro duas noctes et unum diem? — M. Duæ noctes significanti duas nostras mortes, unam corporis, alteram animæ ; dies significat suam mortem, quæ fuit lux nostrarum mortium, quarum unam abstulit, alteram ad exercitium electis reliquit, quam denuo veniens exterminabit.

D. Quo ivit anima ejus post mortem? — M. In cœlestem paradysum, ut dixit ad latronem : *Hodie mecum eris in paradiso* (Luc. xxiii, 43).

D. Quando ad infernum descendit? — M. Media nocte resurrectionis, qua hora angelus Ægyptum devastavit : ea hora, id est, media nocte, Christus infernum despoliavit ; et cum triumpho inde rediens, raptos inde in paradiso collocavit, corpus suum in sepulcro visitavit, quod de mortuis excitavit. Quidam sentiunt quod ab hora mortis usque ad horam resurrectionis in inferno cum electis fuerit ; et inde cum eis abiens resurrexit.

23. *De circumstantiis resurrectionis Dominicæ.*

D. Quare non statim post mortem resurrexit? — M. Dicerent non eum mortuum fuisse, sed in tormentis obstupuisse. Si autem post multum temporis resurrexisset, esset dubium an ipse esset.

D. Cur ergo tam cito resurrexit? — M. Ut ci-

(205) A., videret.

(206) A. om. legis.

lius suos consolaretur, qui de sua morte tristabantur.

D. Quare in die prima hebdomadæ? — M. Ut mundum ea die renovaret, qua eum creaverat.

D. Cur in tertia die suæ passionis? — M. Ut eos, qui tribus temporibus ante legem, sub lege, et sub gratia, in peccatis mortui erant, sublevaret, et ut nos, qui factis, dictis, cogitationibus, labimur, per fidem sanctæ Trinitatis resurgamus.

D. Ubi mansit illis quadraginta diebus? — M. In paradiso terreno, ut creditur, cum Elia et Enoch, et cum iis qui cum eo surrexerant.

D. Qualem formam post resurrectionem habuit? — M. Septies splendidiorem quam sol.

D. Quali forma viderunt eum sui? — M. Tali ut ante consueverant eum videre.

24. *De apparitionibus Christi post resurrectionem.*

D. Apparuit eis vestitus? — M. Vestes ex aere assumpserat, quæ, eo ascendente, in aerem evanuerunt.

D. Quoties apparuit? — M. Duodecies. Primo die octies: Primo, Joseph ab Arimathia in carcere in quo positus erat eo quod eum sepelierat, ut scripta Nicodemi declarant. Secundo, Matri suæ, ut Sedulius manifestat. Tertio, Mariæ Magdalenæ, ut Marcus asserit. Quarto, duabus mulieribus a sepulcro revertentibus, ut Matthæus pandit. Quinto, Jacobo, ut Paulus testatur, qui se in sexta feria devoverat non inducaturum donec videret Christum vivum. Sexto, Petro, ut Lucas narrat, qui propter negationem ab aliis segregatus in fletibus permanebat. Septimo, duobus discipulis in via Emmaus, ut idem Lucas refert. Octavo, omnibus, januis clausis, ut Joannes describit. Nono, in octavo die, quando eum Thomas palpavit. Decimo, ad mare Tiberiadis. Undecimo, in monte Galilææ. Duodecimo, recumbentibus undecim discipulis apparuit.

D. Cur dicit Evangelista: *Apparuit primo Mariæ Magdalenæ?* (Marc. xvi, 9.) — M. Evangelia cum summa auctoritate sunt edita; sed scribere evangelistæ volebant, nisi ea quæ omnibus nota erant, unde dicitur: *Multa et alia fecit Jesus, quæ non sunt scripta in libro hoc* (Joan. xx, 30), id est, in Evangelio. In aliis autem quædam, non tamen omnia, inveniuntur; quæ enim fidem excederent, scribere noluerunt. Unde resuscitationem Lazari, Johanne solo narrante, cæteri Evangelistæ tacuerunt.

D. Num apparuit Dominus ipsa die in Galilæa? — M. In monte Sion locus vulgo Galilæa vocatur, quia ibi hospitari solebant qui de Galilæa Hierosolymam venerant: in hoc et Dominus hospitium habuit, cum in grandi cœnaculo cœnavit; in hoc januis clausis apparuit; in hoc et Spiritum sanctum misit.

25. *De ascensione et sessione Christi ad dexteram Patris: et quomodo ibi oret pro nobis.*

D. Ascendit solus? — M. Qui cum eo surrexerunt, cum eo etiam ascenderunt.

(207) A. om. *Christianus.*

D. Qua forma ascendit? — M. Usque ad nubes ea forma quam ante passionem habuit: susceptus autem a nubibus, ea qua in monte apparuit.

D. Quare non statim ascendit postquam resurrexit? — M. Propter tres causas. Primo, ut sui experimento discerent eum veraciter surrexisse, quem viderent manducare et bibere. Secundo, post quadraginta dies voluit ascendere, ut demonstraret eos qui decalogum legis per quatuor Evangelia impleverint, posse cœlum ascendere. Tertio, quod Ecclesia, quæ corpus Christi est, post passionem quam sub Antichristo erit passura, deinde post quadraginta dies creditur cœlum ascensura.

D. Quid est Christum in dextera Patris sedere? — M. Humanitatem in gloria Divinitatis quiescere.

D. Qualiter pro nobis interpellat Patrem? — M. Repræsentando jugiter suam passionem.

26. *De missione Spiritus sancti, et de Christi gaudio.*

D. Cur non mox misit Spiritum sanctum, sed post decem dies? — M. Ob tres causas. Primo, ut apostoli jejuniis et orationibus se aptos ad ejus adventum præpararent. Secundo, quod hi Spiritum sanctum perciperent, qui decem præcepta explerent. Tertio, quod in quinquagesimo die a resurrectione: ut, sicut populus Dei post liberationem ab Ægypto quinquagesimo die accepit legem timoris, ita populus fidelium post liberationem suam a mundo, quinquagesimo die acciperet legem amoris. In jubæo etiam anno, id est, quinquagesimo, recepit populus Christianus (207) libertatem amissam et paradisi (208) hæreditatem: ita in hac die recepit populus christianus amissam libertatem et paradisi hæreditatem.

D. Habet Christus nunc plenum gaudium? — M. Quodammodo habet, et quodammodo non habet: Quantum ad suam personam, plenissimum; quantum ad corpus suum, quod est Ecclesia, minime. Adhuc enim non sunt subjecta omnia sub pedibus ejus. A Judæis enim adhuc blasphematur, a gentibus subsannatur, ab hæreticis dilaceratur, a malis christianis impugnatur. In membris etiam suis quotidie patitur. Cum hæc omnia ad se collegerit, tunc gaudium plenum habebit.

27. *De mystico Christi corpore, hoc est Ecclesia.*

D. Quomodo est Ecclesia corpus ejus, et electi membra ejus? — M. Ut corpus capiti inhæret, et ab eo regitur, ita Ecclesia per sacramentum corporis Christi ei conjungitur; imò unum cum eo corpus efficitur: a quo omnes justi in suo ordine, ut membra a capite gubernantur. Cujus capitis oculi sunt prophetæ, qui futura præviderunt: sunt et apostoli, qui alios a via erroris ad lumen justitiæ reduxerunt. Aures, sunt obedientes. Nares, discreti. Phlegma, quod per nares ejicitur, sunt hæretici, qui judicio discretorum de capite Christi emunguntur. Os, sunt doctores. Dentes, sunt sacræ Scripturæ expositores.

(208) A. om. *paradisi.*

Manus, Ecclesiae defensores. Pedes, sunt agricolae A in Ecclesiam pascentes. Porro simus qui de ventre porcis egeritur, sunt immundi et luxuriosi altaris ministri, et alii intra Ecclesiam facinorosi, qui ventrem matris Ecclesiae onerant, quos per mortis egestionem daemones, ut porci, devorant. Quod totum corpus compage veritatis et charitatis in unum conglutinatur.

28. *De corpore Christi in Eucharistia.*

D. Quare de pane corpus ejus, et sanguis ejus de vino conficitur? — M. Corpus ideo de pane, quia ipse dixit: « Ego sum panis vivus (Joan. vi, 41); » sanguis autem ideo de vino, quia ipse dixit: « Ego sum vitis vera (id. xv, 1). » Et sicut pane corpus nutritur, ita Christi cibo anima reficitur. Et sicut panis ex multis granis conficitur, ita Christi corpus ex multis electis colligitur. Et sicut panis igne coquitur, ita Christus in camino passionis assatur. Qui panis etiam dicitur caro, quia ut agnus pro nobis immolatur. Vinum etiam ex multis acinis eliquatur, et in torculari exprimitur; ita corpus Christi ex multis justis compaginatur, quod in praelo crucis torqueatur; quod vinum in sanguinem Christi vertitur, ut anima nostra, quae in sanguine est, per hoc vivificetur.

D. Cum species panis et vini videatur, quomodo caro et sanguis praedicatur? — M. Cum vere sit illud quod Maria genuit, quod in cruce pependit, quod caelos penetravit, species ideo panis et vini remansit; ne tu, si purum (ut vere est) sanguinem de latere ejus stillantem cerneres, hunc labris attingere abhorreres; et ut majus meritum haberes, cum non visum sed intellectum crederes.

D. Quae est salus in hoc? — M. Summa. Sicut enim esca in carnem comedentis vertitur; ita quisque fidelis per comestionem hujus cibi in corpus Christi convertitur. Igitur per fidem mundo, vitiiis et concupiscentiis Christo conerucifigimur, et in baptisma e Christo consepelimumur; et ideo ter immergimur, per cibum vero corporis ejus ei incorporamur; et ideo necesse est ut illuc, quo Christus est, transferamur.

D. Habent plus sanctitatis, qui plus accipiunt? — M. Ut de manna dicitur: *Qui plus collegit, non plus habuit, nec qui minus collegit, minus habuit (Exod. xvi, 18)*: ita omnes aequaliter sumunt; et unusquisque totum Agnum comedit, et tamen integer in caelo permanet.

29. *De digne aut indigne communicantibus, aut sacrificantibus.*

D. Quam mercedem habebunt qui hoc digne tractant? — M. Duplici praemio remunerabuntur: una corona, quia hoc cum veneratione tractant; altera, quia se ad hoc dignis moribus coaptant, coronabuntur.

D. Quid de his sentis qui hoc indigne et contra canonum statuta agunt? — M. Qui contra jus fasque

A in adulterio, fornicatione, et caeteris flagitiis vitam ducunt, vel Ecclesias, vel ecclesiasticos ordines vendunt aut emunt, et pravo exemplo populum Dei occidunt, et omnia haec temere defendunt, hi tale sunt Domini traditores simul et crucifixores.

D. Qua causa debent sacerdotes missam celebrare? — M. Dei solius causa et suae salutis, atque totius Ecclesiae. Sed ipsi (209) lucrica causa celebrant, ut videlicet ab hominibus honorentur, et temporalibus rebus ditentur. Qui igitur mysterium passionis Christi pro favore humano et pro temporali lucro vendunt, quid aliud agunt quam Dominum tradunt? Cum vero sordidis manibus, et polluta conscientia, illum tractare praesumunt, in cujus conspectu nec caeli mundi sunt, quid aliud faciunt quam B Dominum crucifigunt?

D. Potest populus ex eis culpam trahere? — M. Cum filii Heli polluerunt Domini sacrificium, totus pene populus cum eis subiit interitum, quia faciebant contra legis Domini praecipuum. Quanto magis hi qui Christiani vocantur, et ministri Christi esse videntur, et fornicationi ac luxuriae subjacent, uxores ducunt, filios ac filias procreant, — quod illicitum est, cum manifesto ratum teneat universa Ecclesia quod dictum est a Domino primo pastori, scilicet B Petro, deinde successoribus ejus, videlicet apostolicis viris, archiepiscopis: *Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in caelis, et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in caelis (Matth. xvi, 19)*; ac in omnibus synodis sint excommunicati, et excommunicentur, — polluuntur; dum admonentur, parvipendunt; dum excommunicantur, non est timor Dei in eis, sed derident, et dicunt: « Hoc anathema super nos, et super filios nostros. » Unde patet quod quotquot caeci caecos istos duces in foveam sequuntur, imo communicando eis comitantur, cum iisdem etiam in poenis participantur.

D. Quid si inscii eis communicaverint? — M. « Qui tangit picem, inquinabitur ab ea. » Et ideo qui eis communicant, quamvis inscii, tamen ab eis contaminantur.

D. Quid si resipuerint? — M. Non eis error eorum nocebit.

D 30. *Malos sacerdotes vere Christi corpus conficere, quamvis eorum oratio et benedictio fiat in peccatum.*

D. Conficiunt corpus Domini tales? — M. Quamvis damnatissimi sint, tamen per verba quae recitant fit corpus Domini; non enim ipsi, sed Christus consecrat, et per amicos et inimicos salutem illis operatur: illi ad perniciem sumunt, alii ad salutem accipiunt. Unde et a pessimis non pejoratur, et ab optimis non melioratur: sicut solis radius a caeno cloacae non sordidatur, nec a sanctuario splendificatur.

D. Cum ergo bonum sit quod per eos conficitur,

(209) A., D. Qua causa, etc. D. Proba. M. Qua causa, etc. D. Dei solius, etc. M. Sed ipsi, etc.

et accipientibus non ab eis, sed a Christo detur, cur bonum accipienti in perniciem vertitur? — M. Bonum accipienti non solum non prodest, imo etiam obest, si contra interdictum hoc ab eo accipit, a quo non debet.

D. Proba. — M. In paradiso nullum pomum erat malum, cum Deus fecerit omnia valde bona; sed homo bonum in malum sibi vertit, cum hoc a serpente, imo a diabolo, percipere non sprevit.

D. Si quis positus est in mortis periculo, num mundus est, ab hoc viatico? — M. Si quis zelo justitiæ ab eis communionem recipere renuerit, et se per os sacerdotum in unitate Ecclesiæ quotidie communicare non dubitaverit, hunc credo hac fide salvari si obierit; si quis vero eorum opera mala execrans, et bonum Christi venerans simpliciter ab eis communicat, et hunc credo hac fide salvari, quia et Joseph corpus Jesu a Pilato infideli petiit et accepit.

D. Possunt Deum placare pro populo? — M. Imo magis offendunt. Suo enim ingressu loca sacrata contaminant, vestes sacras et vasa Deo dicata suo tactu commaculant. Hos abhorret Angelorum conventus, hos fugit ipse Dominus, ut dicitur: *Provocaverunt eum filii sui, imo non filii sui in sordibus; ideo abscondam faciem meam ab eis, dicit Dominus (Deut. xxxii, 19)*. Filios, propter sacerdotium, dixit: non filios, propter sordes, subjunxit. Horum sacrificium non suscipit Dominus, sed abominatur, ut dicitur: *Sacrificium vestrum odit anima mea, dicit Dominus: quia panem pollutum obtulistis mihi (Malac. i, 7)*. Et iterum: *Ne offeratis sacrificium frustra: sacrificium vestrum abominatio est mihi (Isai. i, 15)*. Corpus Domini cum pollui nequeat, quantum in ipsis est, polluunt, cum illud indiscrete velut alium panem sumunt. Oratio eorum non suscipitur, sed fiet in peccatum, quia non exaudiet eos Dominus. Benedictio eorum in maledictionem convertitur, ut dicitur: *Convertam benedictionem vestram in maledictionem, ait Dominus (II Esdr. xiii, 2)*. Et alibi: *Noluerunt benedictionem, et elongabitur ab eis: elegerunt maledictionem, et veniet eis (Psal. cviii, 18)*.

D. Sumunt hi corpus Domini? — M. Soli filii Dei accipiunt corpus Christi, qui Christo sunt incorporandi, et Deum visuri: hi autem qui in Christo non manent, quamvis videantur ad os porrigere, corpus Christi non sumunt, sed iudicium sibi manducant et bibunt. Corpus autem Christi per manus angelorum in cælum defertur, carbo vero a dæmone in os projicitur, ut Cyprianus testatur. Et quia hoc sumunt negligenter ut alium panem et aliud vinum, vertitur eis in fel draconum, et in venenum aspidum insanabile.

D. Nonne Judas idem accepit quod Petrus? — M. Nequaquam: quia Petrus Dominum dilexit: ideo acceptum a Domino sacramentum cum virtute ejus

A accepit (210), Judas vero, quia Dominum odit, speciem quidem panis accepit, sed virtus sacramenti in Christo remansit: ideo post buccellam mox diabolus in eum introivit; quamvis Judæ non corpus, sed buccellam tantum intinctam, sed non consecratam dedit. Petrus Domino adhærebat, et ejus verbis obediebat. Judas cum Domino corpore ambulabat, cum traditoribus spiritu et mente erat. Hi ergo dum census debitæ servitutis Domino sunt reddituri nocturnis laudibus, amplexibus delectantur illecebrosæ copulationis. Similiter dum pro se et pro commissis Deum placare debent officiis divinis, liberos alludunt et fovent in gremiis. Usibus diligenter insistunt ventris, perquirunt mulieres, ut eorum liberi accuratius sedeant vel stent in plateis. B Ipsi Dominum ad iracundiam provocant his et hujusmodi, ut dicitur: « Ipsi me provocaverunt in eo qui non erat Deus, et ego provocabo eos, etc. »

51. *Quomodo malis sacerdotibus parendum, an solvere queant, et an vitandi.*

D. Est eis obediendum? — M. Ubi bonum præcipiunt, non eis, sed Domino obediendum est: *dicitur enim, et non faciunt (Matth. xxiii, 3)*. Ubi malum imperant, contemnendi sunt; quia *obedire oportet Deo magis quam hominibus (Act. v, 29)*.

D. Possunt solvere vel ligare? — M. Si ab Ecclesia publico iudicio separati non sunt, quamvis ipsi fortiter alligati sint, utrumque possunt; quia non ipsi, sed Christus per eorum officium ligat et solvit: si autem iudicio Ecclesiæ fuerint exclusi, spernendi sunt ut ethnici. Quamdiu Judas cum apostolis fuit, ut amicus apparuit; ut alii Apostoli, prædicavit, baptizavit, signa fecit; postquam ab eis recessit, ut publicus hostis claruit. Ita isti, quamdiu sunt in communionem Ecclesiæ, omnia sacramenta per eos facta erunt rata: si exclusi fuerint, quæcunque egerint, erunt irrita. Quia igitur sunt lupi, a Christi ovibus sunt fugiendi, ut dicitur: *Exite de medio illorum, popule meus, ne participes sitis pœnis et tormentis illorum (Apoc. xviii, 4)*.

D. Nunquid potest homo sua propter eos relinquere? — M. Ista separatio non potest corporaliter fieri, nec debet; quia si boni a malis separantur, jam nemo ad bonum per eos convertitur. In quibusdam tamen sunt devitandi, præcipue in convivio, et in servitio Dei, ut dicitur: *Nec cum hujusmodi cibum sumere (I Cor. v, 11)*. Fugiendi sunt mente et voluntate, ne consentiatur operibus eorum.

D. Qualiter fit consensus ad actus illorum? — M. Si illorum malefacta laudantur, et ad perpetranda flagitia, consilio vel pecunia auxiliantur. Ideo non solum qui faciunt, sed et qui consentiunt facientibus, digni sunt morte. Itaque, quamvis mali, quamdiu ab Ecclesia publice non sunt segregati, non sunt devitandi, nisi sibi invicem omnes et prælati et subditi ita in malo consentiant, ut nullus eorum

(210) A., *accepto sacramento cum Domino communicavit,*

pravitatem arguat : tunc omnibus modis sunt fugiendi, quia tunc causa fiunt ruinæ populi.

32. *De culpa Prælatorum malis sacerdotibus commiventium, deque non ordinandis sacerdotum filiis.*

D. Quid de pastoribus eis consentientibus? — M. Legitur de Heli, quod, quia filiis prave agentibus consenserit, et eos tepide super transgressione corripuerit, mortem corporis incurrerit : ubi manifeste ostenditur quia mortem, quam ille perpessus est in corpore, isti patiuntur in anima. Ipsi peccata delinquentium fovent, quatenus ab eis temporalia stipendia percipiant, et ab æterna beatitudine seclusi pœnas æternas cum eis luant. Aliqui, cum pastoris jura suscipiunt, ad lacerandum subditos inardescunt ; pecunias ab eis extorquent et diripiunt, et sacri ordinis per omnia infideles existunt, ut dicitur : « Pastores tui infideles, socii furum : sequuntur munera, manus eorum plenæ rapina (Isai. I, 25). »

D. Sunt ordinandi sacerdotum filii? — M. Minime. Canonum decreta, et sanctorum Patrum constituta prohibent eos ad sacros ordines accedere, nec in Ecclesia aliquam prælationem habere, quia ex fornicatione et transgressione sunt procreati. Ex patribus enim venenatis virus veneni transit in filios.

D. Proba — M. Legitur in Genesi quod Deus Adæ præcepit ne comederet de ligno, scientiæ boni et mali : at ille non de ligno, sed de interdicti ligni fructu comedit, et veneno transgressionis omnem posteritatem infecit. Hic igitur patet, quia fructus venenati ligni a veneno inobedientiæ immunis non fuerit, quamvis fructum ligni comedere non vetuerit.

D. Quod est lignum scientiæ boni et mali? (Gen. II, 9.) — M. Scientiæ divinarum Scripturarum, et secreta mysteriorum Dei ; quod præcipue ipsis commendatum est, ut dicitur :

Vobis datum est nosse mysterium Dei (Matth. XIII, 12).

D. Quod lignum mali? — E. Notitia sæcularis, et

A abjectio mandatorum Dei, ut dicitur : *Male facere sciunt ; bene autem nunquam (Matth. XXIII, 2).* Isti quamvis sint inferiores, volunt videri superiores. Ambiunt honores ; appetunt magis præesse, quam subesse. Isti ad sacros ordines nullatenus sunt promovendi. Inter cæteros semper habeantur verecundi, et rejiciant pœnitendo venenum, quo a patribus sunt illecti, et resipiscant tali pudore cæteri sacerdotes. Hi nisi resipuerint pœnitendo secundum modum culpæ, arbor cum radice exterminabitur sine fine, ut dicitur : *Propterea Deus destruet te in finem, id est, usque in finem, et evellet radicem tuam de terra viventium (Psal. LI, 7).*

33. *Exitus vitæ malorum sacerdotum ; et an monendi, ac tolerandi.*

B D. Dic, quæso, horum reproborum sacerdotum et infidelium quis erit finis, vel cruciatus eorum? — M. Ut legitur : *Corrupti sunt, et abominabiles facti sunt in operibus suis ; ideo ad nihilum devenient tanquam aqua decurrens. Ut oves, sic et pastores in inferno positi erunt : mors depascet eos, quoniam Deus sprevit eos (Psal. XIII, 1 ; LVII, 8 ; XLVIII, 15).*

D. Debent malis verba Dei dici? — M. Si sciuntur, non sunt eis dicenda, quia proditor est qui eis, cum sint hostes, reserat Dei secreta ; unde præcipitur : *Nolite sanctum dare canibus, nec mittatis porcis margaritas, ne conculcent et irrideant (Matth. VII, 6).* Ubi autem nesciuntur, propter electos, qui inter eos latent convertendi, sunt sermones Dei proferendi eis ; sicut et Dominus non cessavit Petro et aliis salvandis verba salutis ministrare, quamvis sciret Judam et pharisæos inde scandalizando cruciari.

D. Debent tolerari mali, cum Christus Judam toleravit? — M. Mali in Ecclesia sunt tolerandi, sed non imitandi ; quoadusque ille cum ventilabro veniat, qui grana de paleis excutiat, et zizaniis igni traditis triticum in horrea sua recondat.

D. Segreget te ab omni malo, et collocet te Deus, magister bone, in cœlesti gremio. Amen.

LIBER SECUNDUS.

1. *Quid sit malum, et an a Deo.*

D. Anima mea exsultat in Domino, quod detero ignorantiae nubilo, tanto per te illustratus sum scientiæ radio. Quæso itaque, decus Ecclesiæ, ut liceat mihi adhuc aliqua inquirere. — M. Quære quæ vis, et audies quæ cupis.

D. Dicitur malum nihil esse, et si nihil est, valde mirum videtur, cur Deus homines vel angelos damnet, cum nihil faciant. Si autem aliquid est, videtur a Deo esse, cum omnia sint ex ipso ; et sequitur quod Deus sit auctor mali, et injuste eos qui hoc faciunt, damnari. — M. A Deo nempe sunt omnia, et omnia fecit valde bona ; et ideo malum probatur nihil per substantiam esse. Omnia autem quæ Deus

D fecit, subsistunt. Omnis vero substantia bona est ; sed malum non habet substantiam : ergo malum nihil est. Quod autem malum dicitur, nihil aliud est quam ubi non est bonum ; sicut cæcitas, ubi non est visus ; et tenebræ, ubi non est lux, cum cæcitas et tenebræ non sint substantiæ. Nota hæc tria. Creatura reposita est in prædicamento substantiæ. Substantia est res omnium rerum, prædicamentorum in esse suo considerata. Natura dicitur omnis res in esse suo, præter ea quæ discordant a prima constitutione secundum suas habitationes. Voluntas autem seu natura quæ discordat a Creatore, non remanet natura sed per-versitas naturæ, et hæc talis dicitur peccatum. Fa-

ctura species est in honore, id est homo in animali, qui relicto naturali bono perversa utitur voluntate. Hæc omnia secundum divinos tria sunt, creatura, natura et factura. Creatura, ut elementa; natura, ut ex eis nascentia; factura, quæ homo, vel angelus facit vel patitur. Qui malum faciunt, patiuntur poenas peccati. Hæc Deus non facit, sed fieri permittit, ut dicitur: *Deus mortem non fecit* (Sap. 1, 15). Peccatum autem nihil aliud est, quam quod præceptum est non facere; aut aliter quam præceptum est agere: sicut nec malum est aliquid, nisi bono, id est gaudio carere. Quod saltem vocabulum habet a Deo, tali modo habet, cum sit per illam substantiam, quam fecit Deus. Juste vero damnat eos Deus, id est non dat eis gaudium, qui non faciunt vel aliter faciunt quam sit præceptum.

D. Quis est auctor peccati? — M. Ipse homo, inceptor vero diabolus.

2. Peccati gravitas, et quod tandem cedat in Dei gloriam.

D. Est grave peccare? — M. Minimum peccatum scienter commissum, gravius est toto mundo. Quidquid autem mali vel peccati agitur, totum in laudem Dei vertitur; et ideo in omni creatura Dei nihil mali esse vel fieri comprobatur.

D. Quid dicis? homicidium vel adulterium non est peccatum? — M. Homicidium sæpe dicitur bonum, ut occisio Goliæ a David, et Holophernis a Judith; quod tunc malum dicitur, cum proprio impulsu perpetratur. Conjugium bonum creditur; sed ideo malum est adulterium, quia aliter sit quam sit concessum. Quæ tamen in laudem Dei vertuntur, cum ab eo juste puniuntur. Sicut enim (211) imperator est laudabilis, qui milites suos remunerat; ita est etiam laudabilis, imo laudabilior, qui prædones et latrones damnat. Ita utique sicut Deus in salvatione justorum glorificatur, sic in perditione impiorum per omnia laudatur.

D. Cum scriptum sit: *Nihil eorum odisti, quæ fecisti* (Sap. xi, 25), quomodo dicitur Deus amare bonos, malos odio habere? — M. Cuncta diligit Deus quæ creavit; sed non cuncta in uno loco locavit. Sicut pictor omnes colores diligit, sed quosdam præ aliis eligit, et unumquemque apto loco ponit; ita Deus unumquemque sibi convenienti loco disponit; ideo dicitur eos diligere, quos in cœlesti palatio recipit; illos odisse, quos in infernali carcere mergit.

3. De libero arbitrio, et retrocessione a bono.

D. Quid est liberum arbitrium? — M. Libertas eligendi bonum vel malum. Hoc in paradiso homo habuit liberum; nunc vero habet captivum: quia bonum non vult, nisi gratia Dei præveniatur, nec potest agere (212), nisi eum subsequatur.

D. Quid dicis de his qui sæculum relinquunt, religionis habitum sumunt, et transacto aliquo tem-

poris rejiciunt, et pejores quam prius fuerint fiunt? quidam vero aliqua bona incipiunt, postea deserunt, et ad iniquitatem redeunt? — M. De his dicit Job: « Simulatores et callidi provocant iram Dei (Job xxxvi, 15). » Sæpe servus errantem filium ad patrem pertrahit, et ipse ad opus suum recedit; ita et isti electos ad Deum pertrahunt, et ipsi ad mala studia redeunt: sic etiam timor charitatem ad regnum ducit, et ipse non introibit; sicut enim diabolus servit Deo, ita membra ejus serviunt electis etiam tali modo.

4. Quomodo diabolus Deo serviat, et mali bonis.

D. Quomodo diabolus servit Deo? — M. Quia gloriosus princeps despexit esse in palatio; fecit eum Deus laboriosum fabrum in hoc mundo, ut coactus totis viribus serviat, qui vacare Deo fruendo nolebat, ut dicitur: *Faciam tibi eum servum sempiternum* (Job xl, 25). Cujus fabri caminus, est afflictio et tribulatio; folles sunt tentationes et suggestiones; mallei et forcipes, sunt terrores, et persecutores; limæ vel serræ, sunt linguæ maledicentium et detrahentium. Tali camino et his instrumentis purgat ipse aurea vasa cœlestis regis: hoc sunt electi, in quibus renovat imaginem Dei, reprobos autem qui contra regem agunt, ipse torret et ut hostes punit. Tali modo servit diabolus Deo.

D. Qualiter serviunt membra diaboli electis? — M. Cum eos trahunt ad regnum simulatione, vel impellunt adversitate. Simulatione quidem eos trahunt, cum bona exterius simulant, quæ interius non amant. Tunc filii Dei, adhuc in errore positi, per eorum exempla, bona arripiunt, quæ toto corde diligunt; et cum simulatores illa bona deserunt, quæ non amaverunt, isti firmiter in cœpto bono persistunt: ut olim cum mali angeli ceciderunt, boni firmiter steterunt. Adversitate autem eos impellunt, cum eis temporalia, quæ plus justo diligunt, auferunt, et eis ne carnalia desideria implere prævaleant, obsistunt. Unde diabolus et mali utiles, imo necessarii comprobantur, cum per eos electi examinati ad cœlestia deportantur.

D. Quid dicis de presbyteris qui Ecclesias lucrigratia dimitunt, et alias accipiunt? — M. Lupi sunt, apostatæ et latrones, suorum et eorum ad quos veniunt deceptores, imo traditores.

5. Quare via impiorum prosperatur, et in annos plurimos; non sic autem vita piorum, nisi quandoque.

D. Cur mali hic divitiis affluunt, potentia florent, sanitate vigent, et contra boni inopia tabescunt, a malis injuste opprimuntur, debilitate marcescunt? — M. Propter electos his redundant mali, ut hæc boni despiciant quibus florere etiam pessimos videant. Divitiis autem mali abundant, primo ut mala, quæ concupiscunt, justo Dei judicio explere per pecuniam valeant; secundo ut, si qua bona fecerint, per hæc remunerentur. Omnia enim quæ

(211) A. om. enim.

(212) A. om. agere.

faciunt, pro terrenis agunt, unde et mercedem suam recipiunt. Potentia splendent, primo propter seipsos, ut mala, quæ amant, potenter expleant; secundo propter reprobos, ut eos in malis defendant; tertio propter electos, ut eos castigent, et a malis actibus emendent. Sospitate autem pollent, nec cum hominibus flagella sentiunt, ut post eos gravior dolor exeruciet. Boni autem ideo inedia, oppressione et languore afficiuntur, ne in malis delectentur: aut si aliqua contra Deum egerunt peccata, deleantur; si non, pro patientia coronentur.

D. Cur econtra quidam boni hic divitiis abundant, potentia sublimantur, valetudine roborantur; mali autem penuria, infirmitate et oppressione laborant? — M. Quibusdam electis divitiæ ideo conceduntur, ut bona, quæ amant, rebus implere valeant; et per hæc etiam admonentur si hæc temporalia suavia, quanto magis æterna videntur. Potentia sublimantur primo propter seipsos, ut bona quæ mente conceperunt, potenter exercere possint. Secundo, propter electos, ut eis in bonis (215) tutela sint. Tertio, propter reprobos, ut eos reprimant, ne tantum quantum volunt noceant. Sanitate solidantur, ne justis de eorum ægritudine contristentur, sed de eorum salute lætentur. Econtra, mali quidam hic egestate, afflictione, corporis dolore suspirant; ut per hæc discant quam amara sint ad quæ pravis moribus festinant.

D. Quare quidam mali diu vivunt, quidam vero boni citius moriuntur; et e contra, aliqui boni diurnam vitam ducunt, mali vero celerius obeunt? — M. Mali ideo diu vivere permittuntur, ut electi per eos exerceantur, et a vitiis corrigantur; ipsi vero post majoribus suppliciis torqueantur. Boni autem citius tolluntur, ne diutius hic adversis atterantur, sed mansuris gaudiis inferantur. Econtra, vita longæva justis datur, ut meritum illorum augetur, cum plures per illorum exempla corriguntur. Mali sane celeriter ad tormenta rapiuntur, ut electis adhuc errantibus timor incutiatur, et sic ab errore retrahantur.

6. De bono tribulationis; et quod malis nihil boni contingat; bonis autem nihil mali.

D. Sunt felices, qui adversis non tanguntur? — M. Imo infelicissimi sunt, quibus permittitur hic per omnia suaviter vivere, et omnia desideria sua pro libitu suo implere, sed (214) adversitate non tanguntur; quia tali modo ut arida ligna ad ignem nutriuntur. Econtra, sunt illi felicissimi, qui hic a suis desideriis arcantur, et multis asperitatibus exercentur: quia tali modo ad regnum, ut filii, flagellis erudiuntur, ut dicitur: *Deus flagellat omnem filium quem recipit* (Hebr. xii, 6). Volo te scire quod reprobi, quamvis corona regni potiantur, omnino impotentes sunt, et nunquam sine supplicio erunt. Electi vero, quamvis captivi, quamvis in carcere

positi, semper potentes sunt, et nunquam præmio carebunt.

D. Pro Dei amore, fac me hoc clarius videre? — M. Reprobi impotentes sunt, quia præventi ira Dei bonum nolunt, et ideo nullo modo possunt; malum autem et volunt, et possunt. Malum vero probatum est nihil esse: ideo eos constat nihil posse. Sine supplicio non sunt, quia sæva conscientia cruciantur, continuo timore anxiantur ne capiantur, ne occidantur, ne res suæ tollantur, unde dicitur: *Non est pax impiis, dicit Dominus* (Isa., xlviii, 22). Econtra, electi nimium potentes sunt, quia præventi gratia Dei et bonum volunt et possunt, malum vero respuunt. Præmio non carent, quia sine timore manent, et spe futuræ libertatis certi gaudent; unde dicitur: *Justus absque terrore erit* (Prov. xxviii, 1). Aliter etiam tibi volo insinuare quod malis nihil boni contingat, et bonis nihil mali eveniat.

D. In Dei nomine quid loqueris? Nonne mali hic convivis deliciantur, decore ac commixtione mulierum ac liberorum complexione jocundantur, pretiosa veste gloriantur, pecunia ac magnificis ædificiis exaltantur. Econtra, boni hic carceribus includuntur, verberibus tunduntur, fame et siti et aliis cruciatibus affliguntur? — M. Cum fortuna malis prospera arriserit, et eos copia de suo cornu his bonis quæ enumerasti repleverit, tunc assimulantur pisci qui mordens hamum gratulatur, sed hoc tripudio de aqua tractus enecatur, aut illi cui poculum mellis præbetur, et post sine fine amarum mare epotare cogetur; nam pro epulis replentur, ut ille dives, absinthio amaritudinis; pro mulierum amore, sulphureo foetore; pro vestium nitore, induentur confusione; pro pecunia et ædificiis, hæreditabunt vermes in infernalibus antris; unde dicitur: « Ducunt in bonis dies suos, et in puncto ad inferna descendunt (Job xxi, 15). » Porro boni, quos asseris hujusmodi incommodis affici, similes sunt illis qui piper vel aliam herbam amaram gustu prælibant, ut vinum post sumptum suavius sapiat. Ita justis, pro carcere, recipientur in æterna tabernacula; pro verberibus, obtinebunt gaudium et lætitiā; pro fame et siti, « non esurient neque sitient amplius (Is. xlix, 10); » pro cruciatibus, *fugiet ab eis dolor et gemitus* (Is. xxxv, 10). Ex qua re probatur justos esse semper locupletes et beatos, impios semper esse inopes et miseros.

7. Unde dignitates: et quod eas vendere vel emere nefas est; et quale debeat esse prælatorum regimen.

D. Unde sunt dignitates? — M. A Deo sunt utique omnes dignitates, et potestates malorum, seu honorum, ut dicitur: *Non est potestas nisi a Deo* (Rom. xiii, 1). Cur autem aliquando mali, aliquando vero boni potestates sortiantur, jam superius dictum est.

D. Quam sententiam profers de his qui eas ven-

dunt vel emunt? — M. Qui eas emunt, cum Simone A vel diem noctem sequi. Altera voluntaria, ut aliquem ambulare, vel sedere. Quæ Deus vult ut fiant, interitum subibunt; qui vero vendunt, cum Giezi lepram animæ (215) incurrunt.

D. Habent prælati majus meritum apud Deum? — M. Ordo officii aut dignitas potestatis nihil confert homini apud Deum, si desit meritum. Porro, qui in ecclesiasticis præsent, ut episcopi et abbates seu (216) presbyteri, si verbo et exemplo bene præsent, tot præmia præ aliis habebunt, quot animæ per eos salvæ fiunt, ut dicitur: *Super omnia bona suâ constituet eos* (Matth. xxiv, 47). Si autem (217) subditis verbum salutis subtrahunt, et eos in foveam perditionis per prava exempla ducunt, tot pœnas præ aliis hæreditabunt, quot animæ eorum exemplo perierunt, vel quot salvare prædicando neglexerunt, ut dicitur: *Cui plus committitur, plus ab eo exigitur* (Luc. xii, 48). Et iterum: *Potentes potenter tormenta patientur* (Sap. vi, 7). Qui autem in sæcularibus prælati sunt, ut reges et iudices, si juste iudicant et clementer subditos tractant, majorem gloriam præ aliis a justo iudice Deo consequentur: « quia qui bene ministrant, bonum sibi gradum acquirunt. » Si autem injuste et crudeliter populum opprimunt, atrocia supplicia præ aliis habebunt, quia *durissimum fiet iudicium his qui præsent* (Sap. vi, 6), et: *Judicium sine misericordia ei qui non facit misericordiam* (Jac. ii, 13).

8. Cur electi patiuntur cum reprobis; deque Dei potentia et providentia.

D. Cum electi non sint de mundo, cur cum reprobis patiuntur adversa mundi? — M. Quia commun- C nicant cum malis, ideo cum ipsis adversa tolerant; quia vero sæpe mundialibus irretiuntur (218), ideo mundi infortuniis affliguntur.

D. Cum Deus omnipotens sit, ut dicitur: *Omnia quæcumque voluit, fecit* (Psal. cxiii, 41). Et iterum: *Subest tibi posse omne quod volueris* (Sap. xii, 8), cur dicitur de eo quod quædam non possit, ut est mentiri, et præteritum non facere quod non (219) sit præteritum? — M. Cum hoc de Deo dicitur, non impotentia, sed summa ejus (220) omnipotentia prædicatur, quod videlicet omnis creatura nequeat eum ad hoc flectere, ut velit statutum suum immutare.

D. Quid est providentia Dei? — M. Ea cognitio D qua omnia futura præscivit, imo aspexit ut præsentia.

D. Si Deus cuncta futura præscivit, et ea ita ventura per prophetas prædixit, et non possit in sua providentia falli, et cælum et terra prius transeant quam verba Dei possint immutari; videtur quod ex necessitate cuncta evenerint quæ unquam contigerunt vel adhuc ventura sunt? — M. Duæ necessitates sunt: una naturalis, ut solem in oriente oriri,

ut cælum et terram, inevitabile est non evenire, sed per omnia necesse est ita contingere. Quæ autem fieri tantum permittit, ut homines per liberum arbitrium bonum vel malum facere, non est necesse evenire. Omnia igitur quæ futuri homines erant facturi, Deus futura præscivit, et per prophetas ventura prædixit; non tamen sua præscientia aliquam necessitatem eis intulit ut fierent, sed potius ipsi necessitatem (221) intulerunt, cum suam voluntatem explerent.

D. Accidit aliquid casu? — M. Nihil omnino; sed omnia Dei ordinatione.

D. Quomodo ergo aliquæ Dei ecclesiæ, vel ædificia etiam honorum, fortuito igne invadente, quasi casu cremantur? — M. Casus nihil est. Scriptum est autem: *Nihil fit in terra sine causa* (Job v, 6). Unde patet quod nulla ecclesia, vel aliqua casa usquam in mundo comburitur, nec destruitur, nisi prius a Deo adjudicetur. Contingit autem hoc tribus ex causis: primo, si ecclesiæ (222) ædes per injuste acquisita constructæ sunt. Secundo, si inhabitantes eas per immunditias coinquinant. Tertio, si eas homines plus quam æterna (223) diligant. Sed nec minimum pecus homini moritur vel infirmatur, nisi Dei nutu iudicetur.

D. Cum mors et ægritudo sint pœnæ peccati; cur hæc patiuntur pecora, cum per discretionem peccare nesciant? — M. Per ea homo punitur, cum eorum dolore vel morte in animo torquetur.

D. Hoc potest esse de domesticis; quid dicis de agrestibus? — M. Quod ea ægritudine vexantur, evenit eis ex corrupto aere, vel ab aliis rebus, quæ ob peccatum hominis in contraria mutantur.

9. De prædestinatione, et de permissione peccati in electis.

D. Quid est prædestinatio Dei? — M. Ea dispositio, qua ante creatum sæculum quosdam ad suum regnum præordinavit, de quibus nullus perire possit, et omnes salvari necesse sit; et quosdam ad pœnam, quos peccati reos præscivit, de quibus nullus salvus erit.

D. Si nullus potest salvari, nisi prædestinati, ad quid alii creati sunt, vel in quo sunt rei, quod perirent? — M. Quidquid prædestinati faciant, perire nequeunt, quia omnia cooperantur illis in bonum, etiam ipsa peccata. Nam post graviora peccata humiliores erunt, et de sua salvatione laudes Deo referent. Reprobi autem propter electos sunt creati, ut per eos in virtutibus exerceantur, et a vitiis corrigantur, et eorum collatione gloriosiores appareant; et cum eos in tormentis viderint, de sua evasione amplius gaudeant. Qui etiam propter se-

(215) P. om. animæ.

(216) A. om. abbates seu.

(217) A. om. si autem.

(218) A., utuntur.

(219) A., quin.

(220) A. om. ejus.

(221) A., vim necessitati.

(222) A., eadem.

(223) A., æternas.

ipsos juste pereunt, cum malum sponte suâ eligunt, diligunt et volunt sine fine vivere, ut possint sine fine peccare.

D. Quare permittit Deus electos peccare? — M. Ut patefaciat in eis divitias misericordiæ suæ.

D. Salvantur prædestinati, si non laborant? — M. Prædestinatio taliter instituta est ut precibus vel laboribus obtineatur, ut dicitur: *Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei* (Act. xiv, 21). Parvulis itaque per mortis acerbiteriam, pro-
 vectis autem ætate datur prædestinatio per laborum exercitationem. Quia vero scriptum est: *In domo Patris mei mansiones multæ sunt* (Joan. xiv, 2), unusquisque obtinebit mansionem secundum proprium laborem: ita prout quis plus laboraverit, digniorem; qui vero minus, inferiorem possidebit. Nullus tamen plus laborare poterit, quam cum divina gratia juverit. Nec aliam mansionem quis habiturus erit, quam eam ad quam ante mundi exordium præordinatus fuit: quia *non volentis, neque currentis, sed Dei est miserentis* (Rom. ix, 16). Ita nullus reproborum quidquam plus facere prævalet, quam ei (224) divina censura permittit; nec aliam pœnam habebit, quam eum divinum iudicium, ante mundi initium secundum suum meritum, habiturum præscivit; ut Deus, antequam bonum vel malum facerent, dixit: *Esau odio habui, Jacob autem dilexi* (Mal. i, 3).

D. Quomodo possunt dignosci? — M. Qui in bonis actibus usque in finem perseveraverint, vel qui mala faciens ea deserit et ad pœnitentiam prosiliit, et in hac usque in finem perduraverit, hic de prædestinatis erit. Qui autem in malis perdurat, vel bona agens hæc relinquit, et mala perpetrat, et his usque in finem insistit, de reprobis existit. Sicut illi dicuntur rei, qui multa de Deo audierunt, et obsequi noluerunt, ita videntur innoxii, qui nunquam aliquid de Deo audierunt, et ideo non fecerunt. Homines sunt ita creati, ut naturaliter per dilectionem proximi serviant Creatori, secundum (225) illud: *Quod tibi non vis fieri, alii ne feceris* (Tob. iv, 16). Nullus vult pati furtum, adulterium, homicidium; non faciat ulli. Cum hoc homines in proximo spernunt, Deo, qui est dilectio, contradicunt; quamvis nullus sit in orbe angulus ubi non sit notus Deus, cum mercatus gratia vel alterius rei, in illas et illas terras, ubi Deus colitur, mixtim homines eant, et quæ ibi de Deo audierunt, domi referant, et ideo sunt inexcusabiles.

10. De ignoratione Dei.

D. Possunt excusari qui Deum ignorant et bona, et ideo faciunt mala? — M. Qui ignorat, ignorabitur. Qui enim Deum in fide et opere, ut gentes, ignorat, hunc Deus ut hostem suum damnat. Qui autem Deum per fidem noverunt, sed voluntatem ejus simpliciter, ut rustici, ignorant, si damnantur, non graviter damnantur, ut dicitur: *« Servus ne-*

(224) A. om. ei.

(225) A., per.

sciens voluntatem Domini sui, et non faciens, vapulabit plagis (226) *paucis* (Luc. xii, 48). Qui autem per ingenium scire possunt, sed per malitiam scire dissimulant, ut clerici et monachi, durius punientur, ut dicitur: *Qui scit, et non facit, plagis vapulabit multis* (ibid. xlvii). Qui vero bona audire nolunt, et quæ debent facere discere contemnunt, duplici animadversioni subjacebunt. Primo, pro contumacia, quod scienter peccant; secundo, pro contemptu, quia bonum discere recusant, ut dicitur: *Revelabunt cœli iniquitatem illorum, et terra adversus eos consurget* (Job xx, 27) *in die furoris Domini, qui dixerunt Domino Deo: Recede a nobis, scientiam viarum tuarum nolumus* (ibid. xxi, 14).

11. Quid sit originale peccatum.

D. Quid est originale peccatum? — M. Injustitia.

D. Planius edicito. — M. Deus justum primum hominem fecit. Quam justitiam ipsum servare et posteris relinquere justum fuit: omnis namque homo cum tali justitia nasci debuit, quali Adam conditus fuit. Sed quia hanc Adam sponte deseruit; omnis homo in injustitia originem vivendi sumit, quæ injustitia originale peccatum vocatur; pro qua omnis homo damnatur, nisi ei in baptisate dimittatur.

D. Cum omne peccatum sola voluntate perpetretur, non video quomodo juste infanti recens animato vel nato peccatum imputetur; præsertim cum nullam voluntatem peccandi habeat, nullamque justitiam facere vel intelligere prævaleat? — M. Infans recens animatus vel natus, tribus de causis reus existit. Primo, quia naturalem justitiam non habet, quam Deus primo homini contulit. Secundo, quia debitor satisfaciendi pro temeritate desertionis existit. Tertio, quia miseras incurrendo se inutilem suo Domino fecit. Omnis autem homo angelis adæquandus justus nasci debuit, sicut Deus constituit. Sed quia hanc Adam deseruit, Deus eam ab omni posteritate sua exigit.

D. Cum scriptum sit: *Filius non portabit iniquitatem patris* (Ezech. xviii, 20); et item: *Unusquisque onus suum portabit* (Gal. vi, 5), quomodo juste ab infante exigitur quod a parente delinquitur? — M. Nullus peccatum exigitur ab alio; nullusque pro alterius, sed pro sua ipsius injustitia punitur. Deus justitiam ab omni homine exigit, quam primo dedit; omnis autem homo in natura est Adam, in persona filius Adam. Et, quia omnis homo absque hæc justitia nascitur, non pro hoc quod eam Adam deseruit, sed quia eam ipse non habet, punitur. Igitur quia naturalis justitia in infante non invenitur, a justitia Dei juste repellitur; ac justissime cum injustis pœnæ a Deo subjicitur, qui etiam in tertiam et quartam generationem peccata juste ulciscitur.

D. Nihil magis cupio audire.

(226) A. om. plagis.

12. *Quomodo Deus in quartam generationem peccata punit.*

M. Deus in prima generatione peccata retribuit, dum peccantes pro naturali lege sprete diluvio delevit. In secunda generatione punivit, dum delinquentes pro idololatria mari Rubro obruit. In tertia generatione peccantes multavit, dum eos pro transgressa lege scripta bello exterminavit. In quarta generatione peccata vindicabit, dum pro despecto Evangelio contemptorem extremus ignis devorabit. Quamvis sæpe pro peccatis parentum filii in sua injustitia juste deserantur, ut et hic et ibi puniantur. Quatuor quoque genera sunt peccandi, cogitatio, locutio, operatio, in malis perseveratio. In tertia ergo et quarta generatione, Deus peccatum retribuit, dum pro factis in malis perdurantes punit.

D. Cum caro tantum ab Adam assumatur, anima autem a Deo tribuatur; mirum est quomodo juste ab anima exigitur quod per carnem contrahitur. —

M. Non puto te ita desipere, ut arbitreris carnem absque anima hominem esse: anima quippe ad hoc datur, ut caro vivificetur. Itaque ante acceptam animam nihil a carne exigitur; nec ab anima ante conjunctionem carnis quidquam exquiritur, præsertim cum in semine humanæ conceptionis nulla culpa, sicut nec in sanguine vel in sputo esse comprobetur; et anima innocens a Deo creetur. Porro, animæ et corporis homo dicitur, et ob hoc debitum Adæ juste exigitur, et quia in iniquitatibus concipitur, in injustitia nascitur, reus justo judici statuitur.

D. *Quomodo in iniquitate concipitur?* — M. In concupiscentia: omnis namque homo debuit sine concupiscentia generare, sicut manus manui jungitur sine delectatione. Sed quia primus homo a justitia naturali recessit, et interdictum concupivit: mox concupiscentia eum servum sibi subegit, et ipsum omnesque posteros suos in concupiscentia generare coegit. Igitur omnis qui in concupiscentia concipitur, injustus nasci convincitur; et ideo si absque baptismo, quod est mors Christi, moritur; in cælum angelis cœquandus non assumitur. Nullus quippe angelis æquabitur, nisi cui nulla injustitia, sicut nec ipsis, dominabitur. Nemo autem mundus a sorde, nec infans unius noctis in orbe.

13. *Quid est concupiscentia.*

D. Adhuc scrupulus animum meum tenet, cui fortiter inhæret. — M. Quisnam?

D. Cum caro insensibilis sit, ac per se nihil facere possit, nulla ratione video qualiter adversus spiritum concupiscere dicatur, et eum ad consensum sui attrahere astruatur. — M. Hoc clavis David citius clausum reserabit, quoniam hominem carnem ab Adam, animam autem a Deo habere constat; sed concupiscentiam nec ab Adam, nec a Deo habere nullus ignorat. Cum vero anima carni

A juncta fuerit, concupiscentiam ab ea trahit. Duas autem vires animæ inesse nullus dubitat, unam qua corpus vivificat: alteram qua invisibilia considerat. Et illa, qua corpus vivificatur, animalitas, vel carnalitas, vel sensualitas nominatur. Illa autem quæ invisibilia contemplatur, spiritus, vel mens, vel intellectus nuncupatur. Inferior ergo pars animæ quæ animalitas nominatur, a corpore quod corrumpitur, aggravatur, et sensibus carnis immersa, ab eis obruitur, et spiritualia obliviscitur, tantum in terrenis delectatur. Et idcirco caro appellatur, et contra spiritum concupiscere affirmatur. Superior autem vis animæ, quæ spiritus, vel interior homo, nominatur, spiritualia et cœlestia scrutatur, caduca respuens invisibilium contemplatione delectatur, et ideo carni adversari perhibetur. Dicitur autem concupiscere, sicut dicitur auris audire.

D. Quomodo potest spiritus ab anima superari?

— M. Sicut Adam ab Eva: anima namque uxor spiritus scribitur: caro utriusque ancilla dicitur. Spiritus itaque imperet uxori suæ per rationem: anima obediatur marito suo per dilectionem; caro ancilla famuletur per operationem. Quod si uxor ab ancilla illecta maritum ad consensum mali inclinaverit, et ipse cum ea per ancillam peccatum perpetravit; sicut serpens persuadens, mulier concupiscens, vir consentiens, pœnis subduntur, sic juste caro illiciens, anima concupiscens, spiritus consentiens simul a gaudio excluduntur.

D. Quid igitur faciant? — M. Sara, scilicet, anima Abrahamæ, id est spiritui adhærens carnalia respuat, spiritualia concupiscat; Agar ancillam, id est carnem suam vigiliis et jejuniis ad bona opera constringat; et sic eis Isaac, id est verum gaudium nascetur, quo non discordes, sed perenni pace concordēs congratulentur.

D. Habet incrementum anima? — M. Non quantitate, sed ratione.

D. Qualiter nascuntur quidam fatui, cum animæ rationales sint. — M. Dum crassior humor in visco matris utero concipitur, quodammodo anima in hoc corpuseculo hebetatur, sicut etiam adulti aliqua infirmitate sensu privantur.

14. *De animarum origine, et quales sint in infantibus.*

D. Sunt animæ ab initio creatæ aut creantur quotidie? — M. Deus omnia simul et semel per materiam fecit, ut dicitur: « Qui fecit quæ futura sunt; » postmodum autem universa per speciem distinxit. Ab initio igitur animæ sunt creatæ in invisibili materia; formantur autem quotidie per speciem, et mittuntur in corporum effigiem, ut dicitur: *Pater meus usque modo operatur, et ego operor* (Joan. v, 17) (227); et alibi: *Qui finxit singulatim corda eorum* (Psal. xxxii, 15), id est animas.

D. Cum Deus, summe bonus et summe sanctus, nonnisi bonas et sanctas animas creet, et ipsæ ani-

mæ propter obedientiam ejus corpora intrent, omni admiratione et omni stupore est admirandum cur eant in infernum, si illud corpusculum mox fuerit mortuum? — M. Deus, a quo omnis bonitas et omnis sanctitas est, non nisi bonas et sanctas creat animas, et ipsæ naturaliter desiderant corpus intrare, ut nos naturaliter cupimus vivere; verumtamen cum intraverint illud immundum et pollutum vasculum, tanta aviditate illud amplectuntur, ut plus illud diligant quam Deum. Justum igitur est ut, cum ipsæ sordidum vas, imo carcerem, quo includuntur, amori Dei præponant, eas Deus a consortio suo excludat.

D. Sciunt animæ aliquid in corporibus infantium? — M. Legitur de B. Johanne Baptista, quod anima ejus adhuc in matre senserit Christum adesse: unde patet animas quidem parvulorum scientia non carere, sed præ debilitate opus Dei (228) non posse exercere. Dicitur tamen quod nulla anima per se ipsam plusquam corpus sciat, nisi a vivificante spiritu accipiat.

45. *Quomodo peccatum transfunditur etiam a parentibus baptizatis.*

D. Cur vocas corpus immundum de homine christiano natum? — M. Quia de immundo semine concipitur, ut dicitur: *Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine?* (Job XIV, 4.) et alibi: *in iniquitatibus conceptus sum* (Psal. L, 7).

D. Cum homo totus in baptismo emundetur, et conjugium bonum prædicetur, quomodo semen ejus immundum dicitur? — M. Homo in baptismo interiorius et exteriorius sanctificatur; sed rursus semen ejus per carnis concupiscentiam coinquinatur.

D. Cum illa commixtio nequeat fieri absque delectatione carnali, et ille infans non possit repugnare parentibus, ut puta adhuc informatus, quomodo ipse est immundus, aut culpæ aut poenæ obnoxius? — M. Crimen hujus pollutionis propter fidem conjugii parentes deserit; ob injustitiam autem primæ prævaricationis transfunditur, quasi hæreditario jure, in generatione prolis; et ideo tenentur obnoxii culpæ Adæ, in quo omnes peccaverunt, et in quo omnes mortui sunt.

D. Si omnes in Adam mortui sunt, quomodo nascuntur vivi? — M. Sicut si quis ad aliquam fenestram se demonstrat, et statim revertatur, sic homo nascens quasi se demonstrat in mundo, et mox in mortem revertitur.

D. Si peccata relaxantur in baptismo, cur baptizantur qui de eis nascuntur. — M. Si aliqua pasta veneno fuerit corrupta, omnes panes ex ea confecti sunt mortiferi: sic in Adam fuit massa corrupta, et ideo ex eo nati sunt omnes peccato corrupti; et idcirco morte digni, nisi fuerint in morte Redemptoris per baptismum vivificati. Sicut ergo parentes pro seipsis in baptismo sunt emundati, ita filios oportet pro seipsis per mortem Christi in baptismo

renovari, ut dicitur: *Omnes, qui in Adam moriuntur, in Christo vivificabuntur* (I Cor. xv, 22).

D. Si prægnans mulier baptizatur, prodest infanti illa baptizatio, si in ea moritur? — M. Nihil. Nondum enim sicut Adam fuit natus; et ideo in Christo non judicatur renatus.

D. Cur non permittit Deus quosdam nasci ut baptizentur, aut natos prius subtrahit morti, quam regenerentur! — M. Judicia Dei abyssus multa, ideoque occulta, quamvis causa in his (229) eluceat, cum notum sit quod propter electos fiat: ut videlicet cum istos tam immeritos et pene sine peccato viderint in pœna, et se post multa facinora tam indebitos in gloria, uberius jubilantes Deo grates referant, cujus gratia tam meritas poenas evaserunt.

D. Quam poenam habent parvuli sine baptismo mortui? — M. Tenebras tantum.

D. Nocet aliquid infantibus, quod de illicito conjugio, scilicet de adulterio, vel cognatis, vel canonicis, vel monachis, vel sanctimonialibus vel cæteris incestis commixtionibus (230) nascuntur? — M. Nihil omnino, si fuerint baptisma consecuti; sicut nec tritico nocet, si furatum per furem fuerit seminatatum.

D. Nocent peccata parentum filiis, vel filiorum parentibus? — M. Scriptum est: *Pater non portabit iniquitatem filii, nec filius portabit iniquitatem patris* (Ezech. xviii, 20). Si filii parentibus in malis non consenserint, aut parentes filios suos ab his prohibere non potuerint, nihil nocebunt peccata alterutrorum alterutris; sicut nec Josue nocuit quod pravum patrem habuit, et rursus non obfuit quod nequam filium genuit. Si autem parentes filiis, vel filii parentibus consensum præbuerint in peccatis, mali sunt cum ipsis, et jam non pro illorum, sed pro suis malis damnabuntur.

46. *De connubio cum consanguinea, et commatre. ac filiola, et de polygamia.*

D. Est grave peccatum, ducere cognatam? — M. Secundum naturam, nullum; sed secundum statutum Ecclesiæ, magnum.

D. Quomodo hoc probas? — M. Nullum fuit peccatum comedere pomum; sed contra præceptum Dei comedere, fuit maximum.

D. Quare olim sancti patres duxerunt suas consanguineas? — M. Caritas apud illos non extendit se latius quam ad amicos, ut dicitur: *Diliges amicum, et odio habebis inimicum* (Matth. v, 43). Debuerunt ergo cognatorum filias accipere, quibus possent amorem impendere. Apud nos autem extendit se charitas etiam ad inimicos, ut dicitur: *Diligite inimicos vestros* (ibid., 44). Quia igitur ipse sanguis nos cogit cognatos diligere; statuit Ecclesia per Spiritum sanctum, alienorum filias ducere, ut uxor inter nos et extraneos sit dilectionis vinculum, quo charitas se dilatet per omne genus humanum.

(228) A., *Corpusculi.*

(229) A. om., *in his.*

(230) A. om., *vel cæt. inc. comm.*

D. Quomodo probas non esse peccatum cognatam ducere? — M. Licet duobus fratribus duas sorores ducere?

D. Licet. — M. Soror uxoris meæ fit mea cognata per ejus sanguinem. Rursus meus frater cognatus efficitur uxoris meæ per meum sanguinem. Si igitur secundum naturam est peccatum, cur ducit meus frater meam et suam cognatam? Igitur secundum naturam peccatum nullum est, sed secundum interdictum grave est piaculum.

D. Non possum intelligere quomodo sit illicitum commatres vel filiolas ducere. — M. Hoc etiam, sicut superius dixi, secundum naturam non est peccatum, sed secundum sacramentum. Sicut enim uxor tua est filii tui mater in generatione, sic illa, quæ eum suscipit de fonte, fit ejus mater in spiri-^Btuali regeneratione, et ita fit tua commater, soror uxoris tuæ, et filiola fit soror filię tuæ. Similiter si tu alterius filiam levaveris, compater, id est frater sui patris eris, et non licet illi duas sorores, aut mulieri duos fratres accipere. Igitur per sacramentum tale conjugium est penitus illicitum.

D. Propter quod sacramentum? — M. Per carnale connubium significatur Christi et Ecclesiæ sacramentum. Sicut enim vir mulieri commixtus, unum cum ea efficitur: ita Ecclesia per commixtionem corporis Christi, unum cum ipso; et ipse per assumptionem humanæ naturæ, unum cum ea efficitur, ut dicitur: *Erunt duo in carne una; ego autem dico in Christo, et in Ecclesia (Ephes. v, 31, 32)*. Sicut ergo humana natura a Christo erat aliena, quam sibi conjunxit, ita debet femina esse ex aliena parentela, quam vir in matrimonium ducit.

D. Quid de commatribus et filiolabus? — M. Commatres et filiolæ ideo nobis in copula interdiciuntur, quia nobis spiritualiter in sacramento conjunctæ noscuntur; et indignum judicatur ut de spiritali ad carnale descendatur.

D. Licet plus quam unam uxorem ducere? — M. Sicut Christus non nisi uni catholicæ Ecclesiæ copulatur, sic lege divina vir jure non nisi uni mulieri associatur; unde primi patres nuptias repetisse non leguntur. Quod autem inter Christianos una mortua alia ducitur, non est divinum jussum, sed ^Dapostolicum permissum ob incontinentiæ medicamentum, ne in fornicationis prolabantur abyssum. Porro, quod tertio repetitur, fornicationi adscribitur.

17. De Ecclesiæ ministris, ac monachis.

D. Anima mea, gratulare, quia omnia quæ desiderasti contigit te audire. Eia nunc, nobilis doctor, pocula Spiritus sancti tibi abunde infusa conversis largiter eructa, et qui jam de prælatis dixisti, de reliquis Ecclesiæ ministris quid sentias, insinua? — M. Primo igitur sacerdotes, si bene vixerint, exemplo sunt lux mundi; si recte docuerint, verbo sunt

A sal terræ. Reliqui vero Ecclesiæ ministri sunt fenestræ in domo Domini, per quos lumen scientiæ splendet his qui sunt in tenebris ignorantiæ: quod si bene vixerint et non docuerint, sunt carbonēs ignis, qui ardent et non lucent. Si bene docuerint et male vixerint, sunt ardens candela, quæ aliis lucet, et sibimet cera liquescente deficit, vel campana, de qua aliis dulcis sonus redditur, et ipsa assiduo pulsu atteritur. Si autem nec bene vivunt nec docent, sunt fumus qui ignem obfuscat, et aciem oculorum reverberat; de his dicitur: *Stellæ non luxerunt (Job xxv, 5)*; ideo de cælo occiderunt.

D. Quid dicis de mundi contemptoribus, scilicet monachis, vel aliis habitu religiosi? — M. Si propositum suum religiose vivendo impleverint, cum Domino judices erunt; sin autem, miserabiliores omnibus hominibus sunt, quia non habent nec sæculum, nec Deum; de his dicitur: *Descendant in infernum viventes (Num. xvi, 30)*; quia scientes.

18. De variis laicorum statibus.

D. Quid sentis de militibus? — M. Pauci boni: de præda enim vivunt, de rapina se vestiunt, inde possessiones emunt, et exinde beneficia redimunt; de his dicitur: *Defecerunt in vanitate dies eorum, et anni eorum cum festinatione (231)*; ideo *ira Dei ascendit super eos (Psal. lxxvii, 33, 30)*.

D. Quam spem habent mercatores? — M. Parvam: nam fraudibus, perjuriis, lucris omne pene quod habent acquirunt.

^CD. Nonne sacra loca frequenter visitant, libenter Deo sacrificant, eleemosynas multas dant? — M. Hæc omnia ideo faciunt, ut Deus eis res suas augeat, et habitas custodiat, et per hæc recipiunt mercedem suam; de his dicitur: *Qui confidunt in multitudine divitiarum suarum (Judith. ix, 9)*, sicut oves in inferno deponentur, et mors depascet eos.

D. Quid sentis de variis artificibus? — M. Pene omnes pereunt; nam quidquid faciunt, cum maxima fraude agunt; de his dicitur: *Non sunt tenebræ, et non est umbra mortis, ut abscondantur ibi qui operantur iniquitatem (Job xxxiv, 22)*.

D. Habent spem joculatores? — M. Nullam: tota namque intentione sunt ministri Satanæ, de his dicitur: *Deum non cognoverunt; ideo Deus sprevit eos, et Dominus subsannabit eos (Psal. ii, 4)*, quia derisores deridentur.

D. Quid dicis de publice pœnitentibus? — M. Noli dicere pœnitentibus, sed Deum iridentibus: Deum etenim irident, et seipsos decipiunt, qui lætantur cum malefecerint, et exsultant in rebus pessimis: cum homines occiderint, cantant; cum adulteraverint, exsultant; cum perjurant, aut sacrilegium perpetrant, cachinnant. In pœnitentia constituti diversa fercula quæerunt, variis poculis inebriari gestiunt, et omnibus deliciis plus quam alii disfluunt; de his dicitur: *Dabit Dominus in carnes eorum vermes et ignem inexstinguibilem (Judith. xvi, 21)*.

(231) A. om. et an. eorum cum fest.

D. Quid de fatuis dicis? — M. Inter pueros reputantur; melius enim facere nesciunt; et ideo salvantur.

D. Quid de agricolis dicis? — M. Ex magna parte salvantur, quia simpliciter vivunt, et populum Dei suo sudore pascunt, ut dicitur. *Labores manuum suarum qui manducant beati sunt* (Psal. cxxvii, 2).

D. Quid de parvulis? — M. Quotquot non loquentes, ut sunt triennes, duntaxat baptismum consecuti, salvantur, ut dicitur: *Talium est enim regnum cœlorum* (Matth. xix, 14). Qui vero quinquennes sunt, et supra, quidam pereunt, quidam salvantur.

19. *De salvandorum paucitate, et quomodo Christus pro omnibus mortuus.*

D. Ut videtur, pauci sunt qui salvantur. — M. Arcta est via quæ ducit ad vitam, et pauci sunt qui ambulant per eam. Tamen, ut columba grana pura eligit, ita Christus suos electos de his omnibus generibus latentes colligit; qui etiam quosdam de genere latronum assumit. Novit enim qui sunt ejus, pro quibus etiam sanguinem fudit.

D. Cum scriptum sit: *Christus pro impiis mortuus est* (Rom. v, 6), et *gratia Dei pro omnibus gustavit mortem* (Hebr. ii, 9), profuitne mors ejus impiis? — M. Christus pro solis electis mortuus est, qui tunc erunt pii; quia in infidelitate positi: pro omnibus autem dicit, scilicet, de omnibus gentibus, et de omnibus linguis, et non solum illius temporis, sed pro omnibus futuris, et pro his qui erant in inferni claustris, ut dicitur: *Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel* (Matth. xv, 24). Domus Israel est regnum cœlorum, et est regnum Deum videntium. Oves quæ perierunt sunt electi, quos venit Christus sua morte redimere, ut dicitur: *Animam meam pono pro ovibus meis* (Joan. x, 15); pro suis dixit, non pro illis de quibus dixit: *Vos non estis de ovibus meis* (ibid., 26). Inde habes: *Pro eis rogo, non pro mundo* (id. xvii, 9); et iterum: *Dilexisti eos ante constitutionem mundi* (ibid., 24); de his dicitur: *Hic est sanguis qui pro vobis et pro multis effundetur* (Marc. xiv, 24). Non dicit, pro omnibus. Nihil enim contulit reprobis nisi justam damnationem mors Christi, et tali modo etiam pro ipsis mortuus est. Omnes enim iniqui ab initio mundi consenserunt in necem Christi, unde dicitur: *Venient hæc omnia super generationem istam* (Matth. xxiii, 36), scilicet malorum.

D. Cum Christus sit ipsa misericordia, et *miserationes ejus super omnia opera ejus* (Psal. cxliv, 9), qui non venit vocare justos, sed peccatores ad poenitentiam, cur non est misertus eorum? — M. Christus est super eos misericors, qui se cognoscunt miseros; impii autem putant se justos, ideo non vocat eos Dominus, ut dicitur: *Non miserearis omnibus qui operantur iniquitatem* (Psal. lviii, 6). Et

A cum ipse sit ipsa justitia, si super membra diaboli flecteretur misericordia, esset injustus. Ergo justis est misericordia, impiis vero justitia. Porro: *miserationes ejus super omnia opera ejus* (Psal. cxliv, 9), quia *solem suum oriri facit super bonos et malos* (Matth. v, 45), et pluit super eos, et pascit eos.

20. *De bonorum a malis internotione, et multivoci remissione peccatorum.*

D. Possunt aliquibus signis internosci boni et mali? — M. Possunt. Justi namque sibi bene consci, et de futura spe certi, sunt vultu hilares; oculi eorum quadam gratia micantes, in incessu modesti, de abundantia cordis dulces in verbis. Mali autem de prava conscientia et cordis amaritudine sunt vultu nebuloso, et verbis et factis instabiles; risu immoderati, tristitia mordaces, in ingressu intemperati, scilicet modo tardi, modo festini; venenum quod in corde gerunt, nunc amaris, nunc impuris dictis fundunt.

D. Si in morte Christi peccata sunt remissa, cur baptizamur? — M. Peccata per mortem Christi relaxantur, si in fide mortis Christi baptizantur.

D. Quot modis relaxantur peccata? — M. Septem.

D. Quibus? — M. Primo, per baptismum; secundo, per martyrium; tertio, per confessionem et poenitentiam, ut dicitur: *Confitebor injustitiam meam Domino, et tu remisisti iniquitatem meam* (Psal. xxxi, 5); quarto, per lacrymas, ut dicitur: *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur* (Matth. v, 5); quinto, per eleemosynam, ut dicitur: *Sicut aqua exstinguit ignem, ita eleemosyna exstinguit peccatum* (Eccli. iii, 33); sexto, per indulgentiam in nos peccantibus, ut dicitur: *Si dimiseritis hominibus, et Pater meus dimittet vobis* (Matth. vi, 14); septimo, per charitatis opera, ut dicitur: *Charitas operit multitudinem peccatorum* (I Petr. iv, 8).

D. Quid valet confessio? — M. Quantum baptismus; sicut enim in baptismo originalia, ita in confessione remittuntur peccata actualia.

D. Et etiam iudicium? — M. Duo sunt iudicia Dei: unum hic per confessionem; aliud in ultimo die per examinationem; in quo ipse Deus iudex erit diabolus accusator, homo reus. In isto vero sacerdos, Christi vicarius, iudex; homo et accusator et reus: poenitentia est sententia. Qui hic iudicatur, non ibi accusatur, ut dicitur: *Non iudicat Deus bis in idipsum* (Nahum. i, 9 juxta LXX); et alibi: *Si nos iudicavimus, non utique iudicavimus* (I Cor. xi, 31).

D. Valet eleemosyna vel poenitentia, si non deserantur peccata? — M. Sicut (252) omnia medicamenta non valent ad sanandum vulnus, quamdiu ferrum fuerit infixum, nisi ferrum extrahatur: ita omnia benefacta non proderunt, nisi peccatum relinquantur, ut dicitur: *Qui facit peccatum, servus est*

peccati (Joan. viii, 54); et nemo potest alienum A servum facere liberum.

D. Prederunt benefacta malis? — M. Pro omnibus bonis quæ fecerunt, recipient homines retributionem, sive in hac vita, sive in futura. In hac vita, ut dicitur de divite: *Recepisti bona in vita tua* (Luc. xvi, 25). In futura vero, ut dicitur: *Centuplum accipietis* (Matth. xix, 29). Ita e contra de omnibus malis quæ fecerit homo punietur, aut in hoc sæculo, aut in futuro, ut dicitur:

Ante Dei vultum nihil unquam transit inultum.

Igitur aut ipse homo punit poenitendo, aut Deus vindicat puniendo.

21. *Ad quid sacrificia legalia; et de origine idololatriæ.*

D. Cur concessit Deus Judæis legalia sacrificia, cum non auferrent peccata? — M. Ne idolis immolarent, quem ritum in Ægypto positi didicerant. Ideo etiam tanto tempore circumduxit eos per eremum, ut hunc morem obliviscerentur; et propter aliud: sicut Judaicus populus erat in figura, imo umbra Christiani populi; ita in eodem debuit præcedere umbra veri sacrificii, ut in paschali agno, vel rufa vitula, vel hirco. Postquam autem Christus veritas venit dare benedictionem, qui legem dederat, umbraticis hostiis finem imposuit; et singulare sacrificium, quod aufert peccata, seipsum offerens instituit.

D. Cum homines non colerent nisi unum Deum ab initio, unde cœpit idolorum culturæ superstitio? — M. Apud Babel turris gigantum exorta legitur, cuius altitudo sexaginta quatuor stadiorum fuisse fertur; in qua primus rex hujus mundi, Nemroth, et postea Ninus, regnavit; qui Belo patri suo imaginem faciens, cunctos sibi subjugatos eam adorare imperavit, quem post alii imitati charis suis, aut præpotentibus regibus, mortuis idola fecerunt, quæ vulgus colere compulerunt: ut Cretenses suo regi Jovi, et Athenienses Cecropi, Latini Jano, Romani Romulo; unde dicitur:

Primus in orbe Deos fecit timor.

(PETRON., *Fragm.*)

Dæmones vero formulas intrabant, et populum per responsa seducentes ludificabant.

D. Ubi fuit Babel? — M. In loco in quo nunc est magna Babylonia, quam de latere et bitumine construxit Semiramis regina, ut lateres igni, bitumen aquæ resisterent. Cujus longitudinem et latitudinem per sexaginta milliaria extendisse dicitur, muri vero latitudinem quinquaginta cubitorum, altitudinem ducentorum cubitorum extruxisse fertur. In hac civitate idololatria cœpisse perhibetur. In hac etiam Antichristus nasciturus fertur, ut dicitur: « De Babylone coluber exhibit, qui totum mundum devorabit. »

22. *Utrum altaria auro vel gemmis præparanda sint; et quibus modis propitiatur Deus.*

D. Sunt altaria auro vel gemmis præparanda? —

(253) A., *extendere.*

M. In honorem divinum non altaria auro et gemmis dedicanda sunt; quæ sive habenti ideo largiaris, quia superiorem te asseris, sive habenti parem, qui utrum feceris, contumelia est; nam qui cœlestia pretiis invitat, offendit.

D. Quibus maxime propitiatur nobis Deus? — M. Verbo: Quod solum sibi cum homine est; sua nimis similitudine delectatur. Nam Verbum Deus est, hoc mundum creavit, hoc regit atque omnia alit. Hoc nos veneramur, hoc diligimus, ex hoc spiritum trahimus. Siquidem Deus spiritus est, neque terrenis divitiis nec largitate munifica, sed religiosis operibus et gratiarum actione placandus.

23. *Peregrinationes sacræ an probandæ.*

D. Prodest Hierosolymam petere, aut alia loca sacra invisere? — M. Melius est pecuniam, cum qua ituri sunt, in pauperes expendere (253). Si qui autem amore Christi accensi, vel suorum peccatorum facta confessione, et pecunia de propria hæreditate vel proprio sudore acquisita ierint, et se in itinere apud congregationes sanctorum orationibus commenda-verint, de rebus suis ipsis vel aliis pauperibus impertierint, laudandi sunt, quia et Helena et Eudoxia laudantur, quæ hæc fecerunt. Si qui vero propter curiositatem vel laudem humanam ad sacra loca discurrunt, hoc in mercede accipiunt, quod amœna loca, aut decora ædificia viderint, vel laudem quam amaverunt audierint. Si qui autem pecunia per lucrum, aut per fraudem, aut per rapinam, aut per oppressionem coacervata perrexerint, ita Deo vel sanctis erunt accepti, sicut is qui filium coram patre suo immolat, et sic cruentis manibus ad illum venit.

24. *De frequenti cibi indigentia, et vitæ termino.*

D. Cur Deus non concessit homini ut sumpto cibo saltem per septimanam posset carere illo? — M. Fames est una de pœnis peccati. Homo sic creatus erat, ut, si vellet, sine labore viveret beatus. Postquam autem cecidit, non nisi per laborem redire potuit. Qui si famem, vel frigus, vel cætera incommoda non sustineret, laborare nollet; et sic semper extorris a regno maneret. Indidit ergo ei famem Deus, ut hac necessitate coactus laboret, et etiam hac occasione redire queat. Et hoc tantum de electis accipe, nam reprobis omnia ad pœnam faciunt.

D. Est homini terminus vitæ præstitutus; et si potest hunc excedere vivendo, vel prævenire moriendo? — M. Unicuique statutum est a Deo quamdiu vivere debeat in hoc sæculo: ultra quem terminum homo non potest vivere, vel unum momentum, ut dicitur: *Constituisti terminos ejus, qui præteriri non poterunt* (Job xiv, 5). Potest autem multis modis antevenire, sive in arma vel in bestias ruendo, seu veneno vel laqueo vitam extorquendo, aut flammis vel undis insiliendo, sicut mercenarius pravis moribus potest efficere ut non solum mer-

cede privetur, verum etiam ante conditum tempus A expellatur.

D. Proba. — M. Deus eduxit filios Israel de Ægypto, ut daret eis terram repromissionis, quam propter peccata non sunt adepti; sed antequam illuc venirent, sunt in deserto prostrati.

25. *De justa reorum nece, et de eorum salute; deque puerorum disciplina; de arca et de prophetis.*

D. Peccat iudex, si reos punit? — M. Imo peccat, si non punit: vindex est enim iræ Dei in hoc ipsum constitutus.

D. Peccant ministri, qui a iudicibus jussi damnatis mortis supplicium inferunt? — M. Minime; sed potius lavant manus suas in sanguine peccatoris.

D. Qui in criminibus fuerunt deprehensi, et a iudicibus ad equuleum vel ad aliud supplicium damnati, et in ipso mortis articulo pœnituerint, est spes aliqua de eis? — M. Magna: Quidam enim per illud supplicium purgantur, et ut latro in cruce salvantur; quidam orationibus sanctorum de pœnis liberantur.

D. Quæ causa est quod pueri melius quæque possunt discere, quam senes? — M. Quia anima adhuc in ipsis est nova, et ad universa curiosa. In senibus vero quotidiano usu, vel visu, vel auditu, est sensus obtusus, et per multas cogitationes attenuatus.

D. Quo venit arca Testamenti? — M. Imminente Hierusalem excidio a Babyloniis, Hieremias ex præcepto Domini condidit eam in sepulcro Moysis cum aliis prophetis; hæc tempore novissimo ab Elia et Enoch proferetur, revelante Domino.

26. *Cur modo signa non sunt.*

D. Cur non possunt justis signa facere hoc tempore sicut olim fecerunt? — M. Nullus unquam sanctorum fecit aliquod signum, sed Deus per eos fecit, qui menti illorum præsedit; ut dicitur: *Tu es Deus, qui facis mirabilia solus (Psal. LXXI, 18)*. Porro olim propter incredulos visibilia signa per justos fecerat, dum corpora languida sanaverat; nunc majora, scilicet spiritualia per eos perpetrat, dum animas variis modis languidas curat. Interdum autem, cum necesse est, exteriora signa per suos agit, interdum etiam per reprobos; sed tamen propter electos mira facit. Ideo a quibusdam lapsis, quamvis pœnitentibus, Deus recessisse prædicatur, quia per eos signa non operatur. Ideo vero extremo tempore penitus signa ab Ecclesia subtrahentur, ut justis magis per tentationes probati abundantius remunerentur.

27. *De prophetis et Scriptura sacra.*

D. Intellexerunt prophetæ quæ scripserunt? — M. Intellexerunt.

D. Quare tunc ita obscure et non manifeste scripta sua ediderunt? — M. Non debuerunt: cæmen-

tarii namque est construere, pictoris vero pingere. Patriarchæ itaque quasi designatum Ecclesiæ locum figuris foderunt; prophetæ fundamenta ejus scriptis suis posuerunt; apostoli prædicationibus parietes exstruxerunt; illorum autem (254) sequaces expositionibus depinxerunt. Sed sacra Scriptura non est nisi filiis Dei scripta, quibus mater Ecclesia per clavem David aperit omnia clausa. Non filii autem tantum foris vident, et non intelligent, quia nec amant, nec credunt.

D. Cum Septuaginta Hebræi fuerint, cur aliter transtulerunt, quam prophetæ scripserunt? — M. Sacra Scriptura duobus modis intelligitur, historice et allegorice. Prophetæ ergo sensum historicum contexuerunt: Septuaginta autem viri, et ipsi prophetæ, allegoricum sensum transtulerunt.

28. *De angelis custodibus.*

D. Habent homines custodes angelos? — M. Unicuique genti, unicuique civitati præsent Angeli, qui jura, leges, mores juste dispensant et ordinant. Unaquæque etiam anima, dum in corpus mittitur, angelo committitur, qui eam semper ad bonum incitet, et omnia opera ejus Deo et angelis in caelis referat.

D. Cum Deus omnia sciât, et sancti angeli in cuncta cernant, quid potest eis referri quod nesciant? — M. Angelos actus nostros Deo et angelis narrare, non est aliud quam de nostro propectu in Deo congratulari, ut dicitur: *Gaudium erit angelis Dei super uno peccatore pœnitentiam agente (Luc. xv, 10)*; sicut e contra illorum contristari, est de nostris male gestis indignari.

D. Sunt jugiter angeli in terra cum his quos custodiunt? — M. Cum opus fuerit, in auxilium veniunt, maxime cum precibus fuerint invitati: non est enim mora veniendi, cum in momento de cælo ad terras, et iterum ad cælum relabi possint. Qui cum ad nos descendunt, gloria intima non fraudantur, quia semper vident faciem Patris, quocumque mittantur.

D. Qualiter apparent angeli hominibus? — M. In forma hominis: homo etenim, cum sit corporeus, non potest videre spiritus; propter quod assumunt de aere corpus, quod homo videre et audire possit: Ipsum autem corpus visibile magis est quam palpabile; non tamen omnibus visibile, nisi his solummodo quibus se volunt demonstrare.

29. *De dæmonibus insidiantibus et obsidentibus.*

D. Sunt dæmones hominibus insidiantes? — M. Unicuique vitio præsent dæmones, qui sub se habent innumerabiles, qui animas jugiter ad vitia illicunt, et mala hominum suo principi cum magno cachinno referunt. Si quis tamen illorum ab aliquo justorum pugnans vincitur, mox ab angelo custode ejus in abyssum retruditur, nec amplius cum aliquo justorum congregari permittitur, quamvis alius a principe dæmonum in locum ejus surroge-

tur. Sicut enim a diabolo homo victus mox de paradiso est ejectus; ita cum quis dæmonum a sanctis superatur, confestim confusus in tartara damnatur: hi sæpius corpus de crasso aere sumunt palpabile, quo magis possint fallere.

D. Possunt dæmones obsidere quos volunt? — M. Gregem porcorum intrare non potuerunt nisi permissi, quanto minus homines? Aliquando corpus viri sancti obsident, illi ad coronam, sibi ad pœnam; malorum autem animas semper obsident, interdum etiam corpora vexant. Corpus autem hominis in baptismo ut templum Spiritui sancto oleo et chrismate dedicatur, ut dicitur: *Templum Dei sanctum est, quod estis vos* (I Cor. III, 17). Igitur hoc templum semper aut Spiritus sanctus, aut immundus spiritus inhabitat.

30. De unctione, et pœnitentia in extremis, ac de morte.

D. Quid valet unctio olei infirmis? — M. Peccata confessa, et non iterata, vel quotidiana per hanc unctionem relaxantur, ut dicitur: « Et si in peccatis est, dimittentur ei (Jacob. V, 15). » Si de peccatis pœnitentiam non egerit, ista unctio non solum ei nihil prodest, sed et multum obest.

D. Prodest pœnitentia in extremis? — M. Qui peccata sua usque ad mortem pœnitere differunt, non ipsi peccata, sed peccata eos deserunt; quia eos diutius servos habere nolunt: qui tamen ex corde pœnitent, etiam in ipsa morte misericordiam invenient, sicut latro in ipso mortis exitu, ut dicitur: « Quacunque hora ingemueris, salvus eris (Ezech. XXXIII, 12). »

D. Unde mors dicitur? — M. Ab amaritudine, vel a morsu pomi vetitæ, unde mors est orta. Sunt autem tres mortes, scilicet immatura, ut in infantibus; acerba, ut in juvenibus; naturalis, ut in senibus.

D. Cum peccata in baptismo dimittantur, et cum mors sit pœna peccati, cur permittitur post baptisma etiam electis dominari? — M. Ut possint pro Christo pati, et magis coronari. Est et aliud. Si immortalitas corporum in baptismo daretur, non pro Deo, sed pro hac immortalitate ad baptisma ab omnibus festinaretur; et sic nullus ad regnum reverteretur. Peccatum ergo Deus in baptismo dimisit, pœnas autem peccati non remisit, ut justi per fidem ambulent, et per operationem se exercent, donec mors a vita absorbeatur.

31. De reditu peccatorum, et de peccato irremissibili.

D. Dimittuntur reprobis peccata in baptismo? — M. Dimittuntur; sed cum ipsi post in eadem peccata relabuntur, quæ dimissa erant, etiam in eos relabuntur et (255) revolventur, ut dicitur: *Omne debitum dimisi tibi* (Matth. XVIII, 32), et mox subditur: *Tradidit eum tortoribus, donec redderet unicuique debitum* (ibid., 34)

(255) A. om. rel. et.

D. Cur permittit eos Deus ad baptisma vel ad alia sacramenta accedere, cum eos sciat ab his deficere? — M. Propter electos, ut dictum est, ut trahant eos exemplo.

D. Quæ est blasphemia Spiritus sancti, quæ non remittetur neque in hoc sæculo neque in futuro? — M. Impœnitentia et diffidentia in Spiritu sancto non datur remissio peccatorum: qui igitur de gratia Spiritus sancti diffidit et non pœnitet, hic blasphematur in Spiritum sanctum; et hoc est irremissibile peccatum.

32. De morte, et de sepultura bonorum et malorum.

D. Necet bonis si occidantur, vel subita morte rapiantur? — M. Nihil penitus. Non enim subita morte moriuntur, qui se semper cogitant morituros. Sive ergo ferro immolentur, sive a bestiis dilacerentur, aut flammis vel undis immergantur, aut suspendantur, vel in rota frangantur, vel quolibet infortunio moriantur; semper pretiosa est in conspectu Domini mors sanctorum ejus, ut dicitur: « Quacunque morte justus moriatur, justitia ejus non auferetur ab eo. » Et talis mors non obest, imo multum eis prodest; quia si quid peccati contraxerunt per humanam fragilitatem, relaxatur per meritum acerbitatem.

D. Prodest malis, si diu decumbant in lectis antequam moriantur? — M. Nihil. Quacunque enim morte moriantur, mala et subita morte moriuntur, qui in Domino non moriuntur, et qui nunquam cogitaverunt se morituros; et ideo semper mors peccatorum est pessima.

D. Obest justis aliquid si in cœmeterio Ecclesiæ non sepeliantur? — M. Nihil prorsus. Totus enim mundus est templum Dei, quod dedicatum est sanguine Christi; et sive in campo, sive in sylva, vel in palude, vel in quovis loco sepeliantur, vel projiciantur, vel a bestiis vel a belluis devorentur, semper in gremio Ecclesiæ confoventur, quæ per latitudinem terræ diffunditur.

D. Confert justis aliquid, quod in sacratis locis tumulantur? — M. Per quosdam justos loca sacrantur, in quibus tumulantur. Qui autem in pœnis sunt, in eo prodest quod eorum corpora in sacratis locis sepeliantur, quod eorum precibus adjuvantur quibus per sepulturam sociantur. Et in hoc etiam prodest, quod cum amici illorum ibi conveniunt, de monumentis admoniti preces pro eis Domino fundunt.

D. Prodest malis, si in loco sacro sepeliantur? — M. Imo obest multum, si eis per sepulturam junguntur, a quibus per meritum longe disjunguntur: unde et multi leguntur sæpe per dæmones effossi, et a sacratis locis longius projecti.

D. Longe te faciat Deus, bone Doctor, a malis, et Civibus æthereis societ te Christus in astris. Amen.

LIBER TERTIUS.

1. De deductione justorum in paradisum; et quid sit paradisus.

D. Jam innumeris hydræ capitibus præcisus, aliis atque aliis renascentibus pro eis, eia, lux Ecclesiæ, arripe gladium tuæ nobilis linguæ, et sylvam quæstionum, in qua erro, succide, ut liceat mihi errabundo per te ad campum scientiæ exire; et qualiter circa morientes agatur evolve? — M. Sicut sponsus cum multitudine militum ad suscipiendam sponsam venit, et eam cum cantu gaudens adducit: ita cum justus in extremis agit, angelus sui custos cum multitudine angelorum venit, et animam ejus sponsam Christi de carcere corporis tollit, et cum maximo dulcissimæ melodix cantu, et immenso lumine, ac suavissimo odore, ad cœleste perducit palatium, in spiritualem paradisum.

D. Est hic paradisus locus corporeus, vel ubi? — M. Non est locus corporalis, quia spiritus non habitant in locis corporalibus (236), sed est spiritualis mansio beatorum, quam æterna sapientia perfecit ab initio, et est in intellectuali cœlo; ubi ipsa Divinitas, qualis est, ab eis facie ad faciem contuetur.

2. De perfectis et justis qui in cœlum deducuntur, et de purgandis.

D. Perducuntur illuc omnes animæ justorum? — M. Perfectorum animæ, cum a corpore eximuntur, mox illuc inducuntur.

D. Qui sunt perfecti? — M. Quibus præcepta non sufficiunt, sed plus quam præceptum est faciunt, ut martyres, monachi, virgines; martyrium etenim, virginitas, et sæculi abrenuntiatio non sunt præcepta, sed divina consilia: ideo qui hæc faciunt, regnum cœlorum quasi hæreditario jure possidebunt, ut dicitur: *Centuplum accipietis, et vitam æternam possidebitis* (Matth. XIX, 29). Et alibi: *Cum dederit dilectis suis somnum, ecce hæreditas Domini* (Psal. CXXVI, 5). Justo autem quibusdam mansionibus adhuc differunt (237), ut de his dicitur: *Ut illis proficiat ad honorem, nobis vero ad salutem.*

D. Qui sunt isti? — M. Qui præcepta Domini implent sine querela, hi a corporibus exuti in terrenum paradisum, vel potius in aliquod spirituale gaudium, ab angelis perducuntur; cum spiritus in locis corporalibus non habitare credantur. Est quidam ordo justorum qui imperfecti dicuntur, qui tamen omnes in libro Dei scribuntur, ut sint conjugati, qui mortui pro meritis in amœnissimis habitaculis recipientur. Ex his multi ante diem judicii precibus sanctorum et eleemosynis viventium in majorem gloriam assumentur, ut omnes post judicium angelis consocientur. Sunt quidam de electis, quibus multum deest de perfectione, qui crimina

A sua differunt pœnitere; hi, sicut peccans filius servo traditur ad vapulandum, ita a sanctis angelis permittuntur dæmonibus ad purgandum; qui tamen eis nocere non poterunt plus quam ipsi promeruerunt, aut quam sancti angeli permittunt.

D. Scis per quod hi liberentur? — M. Missæ, eleemosynæ, orationes, alique pii labores his prosunt; maxime si ipsi viventes hæc pro aliis fecerunt. Et quidam ex his septimo die, alii trigesimo, alii anniversario liberantur: quidam vero post multum tempus. Tamen post judicium omnes, ut dictum est, angelis cœquabuntur.

D. Cur magis aguntur hi dies? — M. Tria et quatuor sunt septem: per tria, fides Trinitatis; per quatuor, homo qui constat ex quatuor elementis, B intelligitur. Anima etiam habet tres vires, quæ sunt rationalis, irascibilis, concupiscibilis; et omne tempus septem diebus volvitur. Agitur itaque septimus dies, ut quidquid anima in tribus viribus suis per quatuor qualitates corporis, per septem dies hujus temporis peccavit contra septiformem Spiritum, quem in baptismo suscepit, in fide Trinitatis relaxetur. Triginta per tria et decem surgunt; per tria, nova lex propter fidem Trinitatis, per decem, vetus lex propter Decalogum intelligitur. Triginta etiam diebus omnis mensis labitur. Agitur itaque trigesimus dies, ut quidquid homo in mensibus in nova vel in veteri lege deliquit, deleatur. Annus est Christus, ut dicitur: *Annus acceptabilis Domino* (Isa. LVIII, 5). Menses sunt duodecim apostoli, ut dicitur: *Benedices coronæ anni benignitatis tuæ* (Psal. LXIV, 12). Solis cursus per annum, reditus lunæ post mensem. Agitur igitur anniversarius dies, ut quidquid contra solem justitiæ Christum, et lunam ejus Ecclesiam, et doctrinam apostolorum, qui sunt menses boni anni, egit, remittatur.

3. De Purgatorio.

D. Quid prodest (238) purgatorius ignis? — M. Quibusdam est purgatio in ista vita cruciatus corporis quos mali eis aliquando inferunt; aliquibus afflictiones carnis, quas sibi per jejunia, per vigiliis, per alios labores ipsi ingerunt; quibusdam vero charorum vel rerum amissio; quibusdam dolores, vel ægritudo; aliquibus victus vel vestitus egestas; quibusdam ipsius mortis acerbitas. Post mortem vero purgatio erit aut nimius calor ignis, aut magnus rigor frigoris, aut aliud quodlibet genus pœnarum; de quibus tamen minimum majus est quam maximum quod in hac vita excogitari potest. Dum ibi sunt positi, interdum apparent eis angeli, vel alii sancti, in quorum honore aliquid egerunt in hac vita; et aut auram, aut suavem odorem, aut

(236) A. om. corporalibus.

(237) P., differuntur.

(238) A., est.

aliquod solamen eis impendunt, usque dum liberati introibunt in illam aulam quæ non recipit ullam maculam.

D. Quali forma sunt ibi positi? — M. In forma corporum quam hic gesserunt. Dicitur et de dæmonibus, quod eis corpora de aere dentur, in quibus crucientur.

D. Cum corpus sit insensibile, et per se nihil possit operari, nisi quod anima per illud operatur, quasi per instrumentum, qua ratione damnatur? — M. Cum homines inimicum suum obsident, prius ædificia sua destruunt, vel incendunt: post ipsum excruciatum interimunt, ut et de amissis rebus doleat in animo, et de illatis vulneribus in corporis exitio. Corpus est animæ vestimentum, vel habitaculum: quod quia contempto (259) Creatore anima dilexit, destruitur, et cum ea comburitur, ut et de sui habitaculi vel vestimenti incendio crucietur. Est et animæ instrumentum, non quale est tubicini tuba, vel carpentario ascia; sed ita ei coadunitur, ut quidquid egerit anima, corpus etiam fecisse dicatur, et ideo juste cum ea damnatur.

D. Quot animæ pervenient ad cælum? — M. Quot angeli ibi permanserunt: quæ singulæ singulis ordinibus angelorum associabuntur, prout in meritis a Deo discernuntur.

4. De malorum deductione ad inferos, et de pœnis quas ibi sustinent.

D. Satis mihi fecisti de his: nunc dic quater agatur circa malorum exitum. — M. Cum mali in extremis sunt, dæmones maximo strepitu conglobati veniunt aspectu horribiles, gestibus terribiles, qui animam cum pervalido tormento de corpore excutunt, et crudeliter ad inferni claustra pertrahunt.

D. Quid est infernus; vel ubi? — M. Duo sunt inferni: superior, et inferior. Superior, infima pars hujus mundi, quæ plena est pœnis; nam hic exundat nimius æstus, magnum frigus, fames, sitis, varii dolores corporis; et verbera animi, ut timor et verecundia. De hoc dicitur: *Educ de carcere, hoc est, de inferno animam meam* (Psal. cxli, 8), id est vitam meam. Inferior vero est locus spiritualis, ubi ignis inexstinguibilis, de quo dicitur: *Eruisti animam meam de inferno inferiori* (ibid. lxxxv, 15). Qui sub terra dicitur esse, ut sicut corpora peccantium terra cooperiuntur, ita animæ peccantium sub terra in inferno sepeliantur; ut de divite dicitur: *Sepultus est in inferno* (Luc. xvi, 22). In quo novem species pœnæ esse leguntur.

D. Quæ sunt illæ? — M. Prima ignis, qui sic semel accensus est, ut si totum mare influeret, non exstingueretur. Cujus ardor sic istum materialem vincit ignem, ut iste pictum ignem; ardet, et non lucet. Secunda pœna est intolerabile frigus, de quo dicitur: Si igneus mons immitteretur, in glaciem verteretur. De his duabus dicitur: *Illic erit fletus et stridor dentium* (Matth. xxiv, 51), quia fumus

excitat fletum oculorum, frigus stridorem dentium. Tertia, vermes immortales, vel serpentes et dracones visu et sibilo horribiles, qui ut pisces in aqua, ita vivunt in flamma. Quarta, fetor intolerabilis. Quinta, flagra cædentium, ut mallei ferrum percussentium. Sexta, tenebræ palpabiles, ut dicitur: *Terra tenebrarum, ubi nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat* (Job x, 22). Septima, confusio peccatorum, quia omnia peccata ibi patent omnibus, et se abscondere non valent. Octava, horribilis visio dæmonum et draconum quos igne scintillante vident, et miserabilis clamor fletium et insultantium. Nona, sunt ignea vincula, quibus in singulis membris constringuntur.

D. Quare tot miserias patiuntur? — M. Quia consortium novem ordinum angelorum neglexerunt, juste novem tormentis addicti mœrebunt. Et quia in igne concupiscentiarum hic exarserunt, juste ibi in igne ardebunt. Quia vero frigore malitiæ hic riguerunt, juste ibi pœnali frigore stridebunt. Dicuntur namque exterius igne candere, ut ferrum in fornace; interius frigere, ut glacies in hieme, ut dicitur: *Transibunt ab aquis nivium, ad calorem nivium* (Job xxiv, 19). Et quia invidia et odium hic eos ut vermes corroserunt, merito eos ibi vermes mordebunt. Qui autem hic fetore luxuriæ dulciter delectabantur, juste ibi fetore putrido atrociter cruciantur. Et quia hic disciplinam recipere noluerunt, et cum hominibus flagellari non meruerunt; ibi ideo sine cessatione loris tunduntur, ut dicitur: *Sunt parata judicia blasphematoribus, et percussiones mallei stultorum corporibus.* Quia tenebras vitiorum hic amaverunt, et ad lucem Christum venire noluerunt, ideo horridis tenebris ibi obscurabuntur, ut dicitur: *In æternum non videbunt lucem.* Et quia hic peccata confiteri despexerunt, quæ facere non erubuerunt; ideo omnibus ibi nudi et aperti perpetuo confundentur. Quia hic bona videre et audire dedignabantur; juste ibi terribili visu et miserabili auditu replebuntur. Et quia hic per singula vitia deflui erant, juste ibi erunt per singula membra catenis constricti. Optabunt mori, et mors fugiet ab eis.

D. Qualiter sunt ibi positi? — M. Capita sunt eis deorsum mersa, dorsa ad invicem versa; pedes sursum erecti, et in pœnas undique distenti.

D. Heu quid unquam natus est homo, qui tali plectetur supplicio? — M. Quid fles? quid lacrymis fluis? Diabolus tantum et sua membra ista patientur.

D. Qui sunt membra diaboli? — M. Superbi, invidi, fraudulentum, infidi, gulosi, ebriosi, luxuriosi, homicidæ, fures, crudeles, prædones, latrones, inmundi, avari, adulteri, fornicatores, mendaces, perjury, blasphemi, malefici, detractores, discordes. Qui in his fuerint inventi, in prædicta supplicia ihunt nunquam redituri.

5. *Quomodo beati erga damnatos se habeant.*

D. Heu! videbunt eos justi? — M. Justi videbunt malos in pœnis, ut magis gaudeant quod has evaserint pœnas; mali etiã ante judicium videbunt bonos in gloria, ut magis doleant quod hanc neglexerunt; post judicium autem boni videbunt semper malos in pœnis; mali vero nunquam amplius videbunt bonos.

D. Non dolebunt justi cum eos viderint ita torqueri? — M. Non: licet pater videat filium, aut filius patrem in pœna; aut filia matrem, aut mater filiam ibi conspiciat, aut vir uxorem, aut uxor virum; non solum non dolent, sed ita est eis delectabile hoc videre, sicut nobis cum videmus pisces in gurgite ludere, ut dicitur: *Lætabitur justus, cum viderit vindictam peccatorum* (Psal. LVII, 11).

D. Non orant justi pro eis? — M. Contra Deum sentirent, si pro damnatis orarent: ita enim Deo uniti sunt, quod eis judicia Dei per omnia placebunt; ideo et in eis gaudebunt.

6. *Quis infernus justorum animas ante Christi adventum exciperet.*

D. In quo inferno erant justi ante adventum Christi? — M. In superiori, in quodam loco juncto inferiori, in quo poterant alterutrum conspiciere. Qui erant ibi, quamvis carerent supplicio, videbantur sibi esse quodammodo in inferno, cum essent separati a regno. Illis autem qui erant in inferiori inferno, videbatur quod illi qui erant in illo inferno juncto inferiori, erant in refrigerio paradisi; unde et dives rogabat a Lazaro guttam super se stillari.

D. Quam pœnam habebant ibi? — M. Quasdam tenebras tantum, unde et dicitur: *Habitantibus in regione umbræ mortis lux orta est eis* (Isa. IX, 2). Quidam ex eis erant in quibusdam pœnis. Venit ergo Dominus ad infernum superiorem, nascendo, ut liberaret oppressos a diabolo; descendit ad infernum inferiorem moriendo, ut redimeret captivos a tyranno, ut dicitur: *Dices his qui vincti sunt, Exite, et his qui in tenebris sunt, Revelamini* (Isa. XLIX, 9). Vinctos vocat qui erant in pœnis: alios vero in tenebris: quos omnes absolvit, et in gloriam duxit rex gloriæ.

7. *Quomodo beati se invicem cognoscant, et pro nobis intercedant.*

D. Cognoscunt se justi et boni in gloria? — M. Animæ justorum omnes justos cognoscunt et nomine et genere, et merita ipsorum, quasi semper cum eis fuissent. Malos omnes etiã in tantum cognoscunt, ut propter quod meritum unusquisque ibi sit, sciant. Mali quoque malos cognoscunt, et bonos quos vident, in tantum ut etiã nomina illorum sciant; ut dives nomina (240) Abrahæ et Lazari cognovit (241).

D. Orant animæ pro charis suis? — M. Justi orant pro his quos in Domino amaverunt, vel pro his qui eos invocant, ut a malo serventur et a mundi tenta-

A mentis liberentur; et si in errore sunt, ut corrigantur, et eis celerius associantur.

D. Qualiter orant Deum? — M. Desiderium illorum est oratio eorum. Quidquid enim desiderant, sine dilatione percipient. Illorum etiã orare, est cruciatus corporis vel bene gesta pro Christo, Deo repræsentare. Non tamen aliquid orant, nisi quod ipse Deus disposuit facere: alioquin incassum orant.

8. *De gaudio, et mansionibus, scientia, et participatione beatorum: itemque de spectris per damnatos exhibitis.*

D. Habent plenum gaudium Sancti? — M. Nequaquam. Sicut enim vocati ad convivium venientes de sua vocatione et susceptione sunt læti, de absentibus amicis solliciti, donec simul conveniant omnes: ita animæ justorum de sua nunc quidem gloria lætantur, de absentia autem nostra sollicitantur. Cum autem corpora sua receperint, et omnes in unum convenerint, tunc plenum gaudium habebunt.

D. Quæ est domus Patris, et multæ mansiones? — M. Domus Patris est visio omnipotentis Dei, in qua justi, ut in Domino gloriantur. Mansiones diversæ sunt pro meritis remunerationes.

D. Sciunt animæ quæ hic geruntur? — M. Animæ justorum sciunt omnia quæ hic aguntur; quæ autem in pœnis sunt, nesciunt nisi quæ eis angeli vel sancti referunt. Quæ vero in inferno sunt, non plus norunt quid hic agatur, quam vivi sciunt quid ibi geratur. Ut tamen olim prophetæ quædam sciverunt, quæ alii ignoraverunt, non tamen omnia; ita quædam animæ inter malos quædam sciunt, quæ aliæ nesciunt, quamvis non omnia. Itaque omnia quæ sciunt, vel eis divinitus revelantur, vel eis a morientibus, et illuc venientibus nuntiantur.

D. Possunt animæ apparere quando volunt, vel quibus volunt? — M. Animæ sanctorum apparent quando volunt, et quibus volunt, sive vigilantibus, sive dormientibus. Quæ autem in pœnis sunt, non apparent, nisi ab angelis permittantur, et ut pro liberatione sua rogent, aut liberatæ gaudium suum amicis suis nuntient. Quæ autem in inferno sunt, nulli apparere possunt: si autem aliquando videntur apparere, sive in somnis, sive vigilantibus, non illæ sunt, sed dæmones in illarum specie, qui etiã in angelos lucis se transfigurant, ut decipiant. Si autem veraciter contigerit, pro alicujus sancti merito fit: ut cum S. Martino anima latronis apparuit, ubi altare destruxit; aut pro admonitione, ut anima Benedicti papæ in monasterio apparuit, cujus caput et cauda asinus, medietas ursus fuit, quæ se die noctuque per aspera et ignea loca trahi, et post judicium deglutiendam asseruit olla gehennali.

D. In qua forma apparent? — M. In humano corpore assumpto de aere.

(240) A. om. nomina.

(241) A. om. cognovit.

9. Unde somnia.

D. Unde veniunt somnia? — M. Aliquando a Deo, cum aliquid futuri revelatur; sicut Joseph per stellas et manipulos quod fratribus suis præferretur. Aut aliquid necessarium admonetur, ut alio Joseph, ut fugeret in Ægyptum. Aliquando a diabolo, cum aliquid tentare aut bonum impedire nititur; ut in passione Domini de uxore Pilati legitur. Aliquando ab ipso homine, cum quod viderit, vel audierit, vel cogitaverit, hoc in somnis imaginatur, et in timore positus per tristitia, et in spe per læta ludificatur.

10. De Antichristo, et adventu Enoch ac Eliæ.

D. Benedictum Dei verbum, qui tot secreta mihi reseravit per os tuum. Nunc si rogare auderem, libenter de Antichristo audirem. — M. Antichristus in magna Babylonia de meretrice generis Dan nascetur. In matris utero diabolo replebitur, et in Corozaim a maleficis nutrietur. Universo orbi imperabit, et totum genus humanum sibi quatuor modis subjugabit. Uno modo: nobiles sibi divitiis adsciscet, quæ sibi maxime affluent, quia omnis pecunia abscondita erit ei manifesta. Secundo modo: vulgus sibi terrore subdet, quia maxima sævitia in Dei cultores furiet. Tertio modo: sapientia et incredibili eloquentia clerum obtinebit, quia omnes artes et omnem Scripturam memoriter sciet. Quarto modo: mundi contemptores, ut sunt monachi, signis et prodigiis fallat. Faciet enim tam stupenda miracula, ut jubeat ignem de cælo descendere, et adversarios suos coram se consumere, et mortuos resurgere, et sibi testimonium dare.

D. Suscitabit mortuos vere? — M. Nequaquam, sed diabolus ejus maleficis corpus alicujus intrabit, et illud apportabit, et in illo loquetur; ut quasi vivum videatur, ut dicitur: *In omnibus signis et prodigiis mendacibus (II Thess. ii, 9)*. Hic antiquam Hierusalem reedificabit, in qua se ut Deum coli jubebit. Hunc Judæi ex toto orbe venientes summo voto suscipient; sed per prædicationem Eliæ et Enoch ad Christianam religionem redibunt, et omnes penè dirum martyrium subibunt.

D. Quali ætate venient illi duo? — M. In ea qua assumpti sunt: qui etiam ab Antichristo, qui vocatur Antemos, id est contrarius; vel Arneomai, id est nego, vel, Titan, id est sol vel gigas, interficiuntur. Hic per tres annos et dimidium monarchiam obtinebit; deinde tentorium suum ad expugnandos justos in monte Oliveti extendet, in quo invenietur subita morte mortuus spiritu oris Domini, id est jussu Dei interfectus; ut dicitur: *Præcipitabit Dominus inclytum universæ terræ in monte sancto.*

D. Cum dictum sit: *Dies illi propter electos breviantur (Matth. xxiv, 22)*: erunt tunc dies breviores, quam nunc? — M. Dies tunc ita longi erunt sicut nunc, ut dicitur: *Ordinatione tua perseverat dies (Psal. cxviii, 91)*. Sed dies dicuntur breviari, quia per breve tempus, id est tres annos et semis regnabit. Porro corpora hominum creduntur futura mi-

A nora quam nostra, sicut nostra etiam minora quam antiquorum.

D. Quid postea erit? — M. Relinquentur quadraginta dies his qui ejus errore vel fallacia lapsi sunt, ut poenitere possint; post hæc qua die judicium fiet, omnis homo ignorat.

11. De novissima tuba, et resurrectione.

D. Quid est novissima tuba? — M. Cum Dominus legem daret in monte, audita est vox tubæ: ita angeli ad hoc constituti, corporibus et tubis de aere sumptis, terribile judicium Dei sonitu tubæ intonabunt; ut dicitur: *Canet enim tuba, et mortui resurgent (I Cor. xv, 52)*. Et iterum: *Periit memoria eorum cum sonitu (Psal. ix, 7)*, et altissima voce mortuis clamabunt, Surgite; ut dicitur: *Media nocte clamor factus est (Matth. xxv, 6)*. Ad quam vocem omnes mortui, boni et mali, in ictu oculi, id est quam cito possis oculum aperire, imo aperto oculo lucem videre, resurgent.

D. Quæ est prima resurrectio? — M. Sicut duæ sunt mortes, ita sunt duæ resurrectiones: una animarum, altera corporum. Cum homo peccat, anima moritur; quia a vita Deo deseritur, et in corpore quasi in sepulcro sepelitur: cum vero per poenitentiam ad vitam Deum redit, quasi a morte resurgit. Alia erit corporum.

D. Qua die? — M. In die Paschæ, ea hora qua Christus resurrexit.

D. Erit aliquis tunc in mundo? — M. Ita plenus erit mundus tunc hominibus, ut est hodie, qui ita operantes erunt, ut hodie. Quidam arabunt, quidam navigabunt, quidam ædificabunt, quidam aliud et aliud facient.

D. Quid de illis fiet? — M. Justi, cum resurgent, mox ab angelis in aera obviam Christo rapiuntur, et electi viventes cum eis rapiuntur, et in ipso raptu morientur, et reviviscunt: hoc præcessit in Maria matre Domini, et Joanne Evangelista: Maria, quæ recepto corpore post mortem in gloriam est assumpta; Joannes qui vero fuit corpore raptus, et in ipso raptu creditur mortuus et reviviscens. Reprobi de ipso terrore morientur; et confestim reviviscunt: et hoc est judicare vivos et mortuos.

D. Resurgent qui in matris sunt mortui uteris? — M. Quotquot vitalem spiritum acceperunt, resurgent.

D. Qua ætate, vel mensura? — M. Qua erant, si essent triginta annorum; vel futuri essent, nisi ante morerentur.

D. Aliquando lupus devorat hominem, et caro hominis vertitur in suam carnem: lupum vero ursus, ursum leo devorant; quomodo resurget ex his homo? — M. Quod caro fuit hominis, resurget; quod bestiarum, remanebit. Scit enim hæc bene discernere, qui scivit ex nihilo cuncta condere. Sive ergo membratim a bestiis, sive a piscibus, seu a volucribus devorentur, omnes in resurrectione reformabuntur in tantum ut nec capillus de eis pereat.

D. Si capilli et ungues præcisi in locum suum

redeunt, nonne deformes erunt? — M. Non est intelligendum quod sint reducendi in priorem locum; sed sicut figulus si vas noviter factum frangat, et de eodem luto aliud faciat, non attendens, quid prius ansa vel fundus fuerit: ita format Deus de eadem materia, aliud corpus huic valde dissimile, cui omnis deformitas et infirmitas absit, et omnis integritas et decor adsit: quamvis unumquodque membrum in locum suum Deus decenter restaurare possit.

D. Qui hic habuerunt bina capita, vel plura membra, vel quibus defuerunt aliqua, aut pingues aut macri fuerunt, resurgent tales? — M. Qui hic habuerunt duo capita, duo inde corpora resurgent, et unaquæque anima habebit suum corpus, cui nihil indecens vel deforme adhæreat, sed omnia membra sana et integra, et omni pulchritudine plena habebit.

D. Quid sentis de abortivis? — M. In quantum est semen patris resurget in patre; in quantum sanguis matris, resurget in matre.

D. Qualia corpora justi habebunt? — M. Immortalia et incorruptibilia, et ut splendidum vitrum perlucida. Reprobi quoque similiter immortalia, quoniam sine fine jugiter in morte dolentia; et incorruptibilia in hoc quod cum omnibus pœnis afficiantur, non consumantur; sed tantum tenebrosa.

12. De iudicio ejusque circumstantiis.

D. Qua hora fiet iudicium? — M. Media nocte, qua hora angelus Ægyptum devastavit, et Dominus infernum spoliavit, ea hora electos suos de hoc mundo liberabit.

D. Qualiter veniet Dominus ad iudicium? — M. Sicut, cum imperator ingressurus est civitatem, corona ejus, et alia insignia præferuntur, per quæ adventus ejus cognoscitur; ita Christus in ea forma qua ascendit, cum ordinibus omnibus angelorum ad iudicium veniet: angeli crucem ejus ferentes præibunt; mortuos tuba et voce in occursum ejus excitabunt, omnia elementa turbabuntur, tempestate ignis et frigoris mixtim undique furente; ut dicitur: *Ignis ante ipsum præcedet, et in circuitu ejus tempestas valida (Psal. XLIX, 5); et alibi: Pugnabit orbis terrarum pro eo contra insensatos (Sap. v, 21)*

D. Erit iudicium in valle Josaphat? — M. Vallis Josaphat dicitur vallis iudicii. Vallis est semper juxta montem. Vallis est hic mundus, mons est cœlum. In valle ergo fit iudicium, id est in isto mundo, scilicet in aere, ubi justi ad dexteram Christi, ut oves, statuentur; impii autem, ut hædi, ad sinistram ponentur.

D. Quomodo ad dexteram vel sinistram? — M. Ad dexteram, scilicet, sursum in gloria; ad sinistram, deorsum in terra. Justi enim geminis alis charitatis ad alta sublevabuntur; ut dicitur: *Sancti sument pennas ut aquilæ (Isa. XL, 51)*. Impii autem

A peccatis ut plumbum ad terrena, quibus toto corde inhæserant, deorsum deprimentur.

13. De iudice et assessoribus.

D. Quali forma apparebit tibi Dominus? — M. Electis in ea forma qua in monte apparuit: reprobis vero in ea qua in cruce pependit.

D. Erit crux ibi, lignum, scilicet, in quo Dominus passus est? — M. Nequaquam, sed lux in modum crucis splendidior sole.

D. Quare faciet Filius iudicium? — M. Filius similitudo Dei est; angelus autem et homo usurpaverant sibi similitudinem Dei: justum est ergo ut cui facta est injuria, iudicium faciat pro vindicta: quamvis Pater et Spiritus sanctus ei cooperentur.

D. Erit ibi sedes in qua sedeat, ut dicitur: *Sedebit super sedem majestatis? (Matth. xxv, 31.)* — M. Christus dicitur nunc stare, et pro sponsa sua pugnare: tunc devictis hostibus, et sponsa ad se recepta in majestate sedebit: hoc est, humanitas in divinitate requiescet. *Super sedem suam etiam sedebit*, quia ab omni labore in Ecclesia cessabit. Tamen quia homo ibi apparebit, super sedem de aere assumptam ut iudex sedere creditur.

D. Habebunt apostoli sedes, ut dicitur: *Sedebitis super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israel? (Matth. xix, 28.)* — M. Conscientiæ eorum sunt sedes eorum, in quibus devicto mundo et vitiis, quasi in sede triumphantes quiescent. Sed et ipsi super sedes de aere videbuntur sedere, ut dicitur: *Sedebunt super sedes in iudicio.*

D. Qualiter fiet iudicium? — M. Nunc sunt boni et mali mixti; et multi videntur boni, qui sunt mali; et multi putantur mali, qui sunt boni. Tunc ab angelis boni a malis, ut grana a paleis, secerentur, et in quatuor ordines dividuntur. Unus ordo est perfectorum cum Deo iudicantium. Alter justorum, qui per iudicium salvantur. Tertius impiorum sine iudicio pereuntium. Quartus malorum, qui per iudicium damnantur.

D. Qui sunt qui iudicant? — M. Apostoli, martyres, confessores, monachi, virgines.

D. Quomodo iudicabunt justos? — M. Monstrabunt eos suam doctrinam et sua exempla fuisse imitatos, et ideo regno cœlorum (242) dignos.

D 14. De iudicandis et sine iudicio perituris; de ira Dei, et de apertione librorum.

D. Qui sunt qui iudicabuntur? — M. Qui opera misericordiæ in legitimo conjugio exercuerunt, vel qui peccata sua pœnitentia et eleemosynis redemerunt, eis dicetur: *Venite, benedicti Patris mei; esurivi et dedistis mihi manducare, etc. (Matth. xxv, 34, 35.)*

D. Dicentur hæc sonis verborum? — M. Cum Christus homo ibi apparebit, et ipsi in corporibus adsistent, potest esse quod hæc verba sonaliter fient. Tamen, cum sit ibi omnibus manifestum per quod meritum quisque salvetur vel damnetur, ma-

gis nobis per hæc verba innuitur, per quæ merita A vel neglexerunt. Liber vitæ est etiam vis divina, in qua omnes suas conscientias quasi scriptas videbunt.

D. Quomodo judicabuntur? — M. Cœlesti palatio, qui hæc fecerunt, digni censebuntur.

D. Qui sunt qui sine iudicio peribunt? — M. Qui sine lege peccaverunt, pagani, scilicet, et illi Judæi, qui fuerunt post passionem Christi. Nam post suam passionem legis observatio reputatur idololatriæ superstitio.

D. Videbunt ipsi Christum? — M. Videbunt, sed ad sui perniciem, ut dicitur: *Videbunt in quem transfixerunt* (Joan. xix, 37); omnes namque impii in necem Domini consenserunt.

D. Quare dicitur de eis: *Non resurgent impii in iudicio?* (Psal. i, 5.) — M. Non continget illis, ut ibi iudicent; sicut hic fecerunt. De his dicitur: *Pones eos ut clibanum ignis in tempore vultus tui* (Psal. xx, 10).

D. Qui sunt qui judicabuntur, et peribunt? — M. Judæi, qui ante adventum Christi sub lege peccaverunt; et mali Christiani, qui malis operibus Deum negaverunt; his dicitur: *Discedite a me maledicti; esurivi, et non dedistis mihi manducare, etc.* (Matth. xxv, 42). Quibus verbis innuitur quod ideo damnentur, quia crimina sua eleemosynis redimere contempserunt. Et debes notare quod non dicit: *Venite, benedico vos*, nec dicit: *Discedite, maledico vos*; sed, *quia estis benedicti, venite*; et, *quia estis maledicti, discedite*.

D. Quis benedixit istos? vel quis maledixit illos? — M. Spiritus sanctus quotidie per ora amicorum et inimicorum electos benedicit, ut dicitur: *Benedicti vos a Domino* (Psal. cxiii, 15). Et iterum: *Benedictio Domini super vos* (Psal. cxxxviii, 8). Reprobos vero per ora omnium maledicit ut dicitur: *Maledicti qui declinant a mandatis tuis* (ibid., 21).

D. Quomodo judicabunt eos Sancti? — M. Suis meritis ostendent eos nec facta nec dicta sua secutos, et ideo omni supplicio dignos: hos in ira sua centurbabit Deus, et devorabit eos ignis.

D. Habet Dominus furorem vel iram? — M. In Domino non sunt tales motus: qui, ut dicitur: *Omnia cum tranquillitate iudicat* (Sap. xii, 8); sed cum in reos sententia justæ damnationis profertur, irasci eis, qui hæc patiuntur, videtur.

D. Habebunt iusti defensores, aut mali accusatores? — M. Habebunt conscientias suas. Ita namque omnes a fulgore crucis illustrabuntur, ut sicut nunc sol ab omnibus videtur; ita omnium hominum conscientia tunc ab omnibus in propatulo videantur.

D. Quid est quod dicitur, *Libri aperti sunt; et liber vitæ, et iudicati sunt mortui de his quæ erant scripta in libris?* (Apoc. xx, 12.) — M. Libri sunt prophetæ, sunt apostoli, sunt alii perfecti. Qui libri aperti erunt, quia doctrina et exempla eorum omnibus patebunt; in quibus omnes, quasi in libris, videbunt quid facere vel quid vitare debuerunt. Liber vero vitæ est vita Jesu, in qua omnes quasi in libro legent quid de præceptis ejus, vel fecerunt,

vel neglexerunt. Liber vitæ est etiam vis divina, in qua omnes suas conscientias quasi scriptas videbunt.

15. *De subsecuturis universale iudicium, et mundi conflagratione; ac de reformatione.*

D. Quid sequitur? — M. Peracto iudicio, diabolus cum toto corpore suo, id est cum omnibus impiis, in carcerem, id est in stagnum ignis et sulphuris præcipitabitur: Christus vero cum sponsa sua, id est omnibus electis, cum triumphali gloria in civitatem Patris sui cœlestem Hierusalem revertetur.

D. Quid est, *Transiens, ministrabit illis?* (Luc. xii, 57.) — M. Hoc est remota servili forma, talem qualis est ostendet se electis in Patris gloria, ut dicitur: *Manifestabo illis me ipsum* (Joan. xiv, 21).

D. Quid est, *Tradet regnum Deo et Patri* (I Cor. xv, 24), et *Deus erit omnia in omnibus?* (Coloss. iii, 11.) — M. Id est Christi humanitas, et tota Ecclesia in divinitate regnabunt; et Deus erit gaudium omnium, et gaudium singulorum. Singuli namque singulare gaudium habebunt, et omnes simul de visione Dei gaudebunt.

D. Quid postea de mundo erit? — M. Conflagrabitur. Sicut enim olim aqua diluvii mundo prævaluit, et super montes omnes cubitis quindecim excrevit, ita tunc ignis prævalens super omnes montes quindecim cubitis altius ardebit.

D. Interibit penitus mundus? — M. Rerum mutabilitas, et pœnæ peccati, scilicet, frigus, æstus, grandines, turbines, fulgura, tonitrua et aliæ incommoditates penitus interibunt: elementa vero purgata permanebunt, ut dicitur: *Mutabis ea, et mutabuntur* (Psal. ci, 27). Sicut enim præsens figura nostrorum corporum transibit, et longe aliam huic incomparabilem habebit, ita præsens mundi figura penitus præteribit, et longe alia incomparabilis gloriæ forma erit, ut dicitur: *Faciet Dominus cælum novum et terram novam* (Isa. lxxv, 17). Denique cælum, sol, luna, stellæ, aquæ, quæ nunc festinant cursu irretardabili, quasi cupientes in meliorem statum immutari, tunc fixa stabiliter manebunt, et quieta, et mirabili glorificatione immutata. Nam cælum gloriam solis inducet: sol septempler plus quam nunc lucebit, ut dicitur: *Sol habebit lumen septem dierum*. Luna et stellæ vestientur ineffabili splendore. Aqua, quæ Christi corpus tingere meruit, et sanctos in baptismate lavit, omnem decorem crystalli transcendet. Terra, quæ in gremio suo Domini corpus consovit, tota erit ut paradus. Et quia Sanctorum sanguine est irrigata, odoriferis floribus, liliis, rosis, violis immarcessibiliter erit perpetuo decorata. Et hæc est mutatio dexteræ excelsi, quia terra, quæ erat maledicta, et spinis addicta, tunc in perpetuum a Domino erit benedicta, et labor et dolor non erit ultra.

16. *De corporibus beatorum, et eorum adjunctis.*

D. Replesti me de bonis domus Domini: dic, qualia corpora habebunt sancti? — M. Septies quam sol splendidiora, et præ animo agilliora.

D. In qua ætate, vel in qua mensura erunt? — M. Ut Christus, quando resurrexit. Verumtamen cum sit hic delectabile pueros senibus mistos, viris mulieres, longis breves junctos cernere; credibile est multo delectabilius esse ibi singulis ætatibus, singulis mensuris utrumque sexum virorum et mulierum conspiciere: sicut hic delectabile est diversas voces in organis vel in fidibus audire. Unde magis credendum est omnes in illa ætate, et in illa mensura resurgere, et ibi apparere, quæ contigit eos hinc migrare.

D. Erunt vestiti, an nudi? — M. Nudi erunt, sed omni decore fulgebunt; et non plus de aliis memoris, quam nunc de gratiosis oculis erubescunt. Salus autem justorum et lætitia erunt illorum vestimenta: nam Dominus induet corpora eorum vestimento salutis, et animas eorum indumento lætitiæ. Et sicut hic sunt diversa genera florum, ut in liliis albedo, et in rosis rubedo: ita diversa gratia colorum creditur fore in corporibus Sanctorum, ut alium colorem martyres, alium habeant virgines; et hæc pro vestimentis reputabuntur,

17. De operatione et gaudio beatorum.

D. Possunt libenter facere quod volunt? — M. Nihil nisi bonum volunt, ideo quidquid volunt, libere agunt; et ubicunque esse volunt, sine mora ibi sunt.

D. Quid operantur? — M. Vacant et vident Deum, et in sæcula sæculorum laudant eum.

D. Quæ est laudatio Sanctorum? — M. Deum sanctos ibi laudare est tantum de visione Dei gaudere.

D. Recordantur malorum quæ in corpore patiebantur? — M. Omnium recordantur.

D. Non habent inde dolorem? — M. Imo majus gaudium habebunt, quod hæc omnia devicerunt: sicut aliquis qui olim periculum belli evasit, et hoc post gaudens amicis narrat.

D. Super altitudinem terræ sustulit me tua aurea lingua. Nunc eia, dic mihi illorum gaudia? — M. Gaudia itaque Sanctorum erunt, quæ oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus his qui diligunt eum (I Cor. 11, 9).

D. Quæ sunt hæc? — M. Vita æterna, beatitudo sempiterna, omnium bonorum sufficientia sine omni indigentia.

D. Hoc planius edicito. — M. Septem speciales glorias corporis habebunt, et septem animæ. In corpore quidem pulchritudinem, velocitatem, fortitudinem, libertatem, voluptatem, sanitatem, immortalitatem: In anima autem sapientiam, amicitiam, concordiam, potestatem, honorem, securitatem, gaudium.

18. De corporum dotibus in beatis.

D. Levasti me super me. Hæc sunt quæ concupivit anima mea audire. Rogo te, hæc aliquibus modis exprime. — M. Placeretne tibi si esses ita pulcher ut Absalon in cujus corpore non erat

A macula, et cujus coma multo pretio ponderabatur præcisa?

D. O gloria! — M. Quid si cum hoc decore esses tam velox quam Asael, qui cursu pedum prævertebat capreas.

D. O gratia! — M. Quid si cum his duobus ita esses fortis ut Samson, qui mille viros armatos prostravit una mandibula?

D. O ingens decus! — M. Quid si cum his tribus esses tam liber quam Augustus, cui totus mundus servivit?

D. O claritudo! — M. Quid si cum his quatuor ita voluptate afflueres ut Salomon, qui nunquam cordi suo aliquid denegabat quod desiderabat?

D. O dulcedo! — M. Quid si cum his quinque ita sanus esses ut Moyses, cui nunquam dens motus est, nec caligavit oculus?

D. O sanitas! — M. Quid si his omnibus habitis deberes ita fieri longævus ut Mathusalem, qui pene ad mille annos vixit?

D. O magnificentia! Mihi videtur, si cui optio ex his eligendi daretur, unumquodque pro regno jure eligeretur: si quis autem his omnibus polleret, merito toti mundo præferendus esset. — M. Oportet, ut interdum sileas, dum præstantiora audias. Quid si cum his omnibus superioribus ita sapiens esses ut Salomon, cui omnia abscondita et occulta erant manifesta?

D. O decus, vel sapientia! — M. Quid si super hæc omnes homines tibi essent amici, ut David Jonathæ, quem dilexit ut animam suam?

D. O beatitudo! — M. Quid si insuper omnes tibi essent ita concordēs, ut Lælius Scipioni, de quibus neuter nisi quod alter voluit?

D. O ineffabilitas! — M. Quid si ad hæc omnia ita potens esses, ut Alexander Magnus, qui Asiam, Africam, Europam, sibi potenter subjugavit?

D. O sublimitas! — M. Quid si insuper ab omnibus ita honorareris, ut Joseph ab Ægyptiis, quem adoraverunt ut Dominum?

D. O celsitudo! — M. Quid si in his omnibus ita securus esses ut Elias et Enoch?

D. O magnitudo! — M. Quid si his omnibus habitis tale haberes gaudium, quale is habet qui cum ad equuleum ducitur, repente in itinere ad regnum, rapitur?

D. O majestas! — M. Quid si amicum haberes, quem ut teipsum diligeres, et is similiter ut tu his omnibus bonis abundaret; nonne duplex gaudium haberes?

D. O immensa delectatio! — M. Quid si multos amicos haberes, et nihilominus his bonis affluerent, nonne tot gaudia haberes?

D. O inenarrabilitas! Ita ego delector in sermonibus tuis, sicut in omnibus divitiis. Mihi videtur quod si quis quædam ex his, non dico omnia, haberet; dignior toto mundo esset. Si quis autem his omnibus esset plenus, videretur jure Deus. — M. Recte sentis nam his omnibus bonis ipsæ

(id est, sancti) longe excellentius exuberant. Absalonis namque formositas ibi esset deformitas. Porro illorum speciositas erit ut solis claritas, ut dicitur: *Fulgebunt justi sicut sol (Matth. XIII, 45)*, qui tunc septuplo plus quam nunc fulgescet. Et hoc eis promittitur: *Reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ (Philip. III, 21)*. Nemo dubitat quin corpus Christi clarius sit quam sol, utpote corpus Creatoris quam corpus creaturæ; homines vero templa Dei dicuntur, quod sol non dicitur. Si ergo corpora sanctorum corpori claritatis Christi, quod est splendidius quam sol, configurantur; et Deus in eis, ut in templis, habitat; necesse est ut templa Dei magis perspicua sint quam sol. Ecce qualis sanctorum pulchritudo. Asael agilitas esset ibi pigra tarditas. Sane ipsi veloces sunt ut quam cito oriens sol occidentem suo radio tangit, tam cito ab oriente in occidentem venire possint, et quam cito oculus se elevans visum ad cœlum dirigit, tam cito ad terram de cœlo, de terra ad cœlum relabi poterunt: hoc enim angeli facere possunt, quibus ipsi cœquales erunt, ut dicitur: *Erunt æquales angelis Dei (Luc. xx, 56)*. Ecce qualis illorum velocitas Samsonis valetudo esset ibi invaletudo: nempe illorum talis erit valentia, ut si montes et omnem molem terræ pede vertere vellent; valenter possent, et tam facile, quam nunc videre: hoc enim nemo dubitat angelos posse, quibus ipsi æquales dicuntur esse. Ecce qualis justorum fortitudo. Augusti imperatoris libertas esset ibi captivitas: qui potuit capi, ligari, claudi. Illorum vero talis est libertas, ut omnia obstantia penetrare valeant, et nulla creatura eos retinere queat; sicut sepulcrum corpus Domini tenere non potuit quin resurgeret, et januis clausis intraret. Huic ipsi configurabuntur. Ecce qualis illorum libertas.

19. *De voluptate beatorum.*

D. Salomonis deliciae essent eis miseriae. O qualis est illorum voluptas, quibus ipse Deus fons omnium bonorum est insatiabilis satians satietas!

—M. Duæ sunt beatitudines: una minor paradisi, altera major cœlestis regni. Quarum quia neutram experti sumus, de eis comparisonem dare nescimus. Et duæ sunt miseriae: una minor hujus mundi, altera major inferni. E quibus quia unam quotidie experimur, comparisonem de experta dare novimus. Sicut igitur si ferrum ignitum alicujus capiti esset infixum, et sic candens per omnia membra transiret: sicut ille dolorem interius et exterius haberet; ita ipsi per contrarium modum in omnibus membris suis interius et exterius voluptatem habent. Hic, id est in hoc mundo, est voluptas multitudinem virorum ac mulierum speciosarum videre, induere vestes pretiosas, præclara ædificia cernere, dulcem cantum, sermonem concinnum, organa, lyras, citharas, et talia audire; thymiamata, et alias diversi pigmenti species odorare: variis epulis deliciari: blanda et mollia tra-

A ctare; multam pecuniam et variam suppellectilem possidere; hæc omnia illis infinite redundant. O qualem voluptatem visus ipsi habebunt, qui ita clausis sicut apertis oculis videbunt! Quibus singula membra, ut oculus solis erunt, qui Regem gloriæ in decore suo cernent; omnes angelos et omnes sanctos interius et exterius conspicient. Gloriam Dei, gloriam angelorum, gloriam patriarcharum, gloriam prophetarum, gloriam apostolorum, gloriam martyrum, gloriam confessorum, gloriam virginum, et gloriam omnium sanctorum videbunt: suos oculos, suas facies, omnia membra sua interius et exterius, cogitationes singulorum intuebuntur: omnia quæ sunt in novo cœlo, et in nova terra contemplantur: inimicos suos, qui se olim afflixerunt, in inferno jugiter videbunt; et de his omnibus ineffabiliter gaudebunt. O qualis voluptas auditus illorum, quibus incessanter sonabunt harmoniæ cœlorum, concentus angelorum, dulcisona organa omnium sanctorum! Olfactio qualis, ubi suavissimum odorem de ipso suavitatis fonte Deo haurient, et odorem de angelis et de omnibus sanctis percipient! Eia qualis voluptas gustus, ubi *epulabuntur et exultabunt in conspectu Dei (Psal. LXVII, 4)*; et cum apparuerit gloria Dei saturabuntur, et *ab ubertate domus ejus inebriabuntur! (Psal. xxxv, 9.)* Voluptas tactus qualis, ubi omnia aspera et dura aberunt, et omnia blanda et suavia arridebunt! O quam magna multitudo dulcedinis divitiarum, ubi in gaudio Domini super omnia bona sua constituentur. Ecce tales sunt deliciae sanctorum. Moysis sanitas esset ibi infirmitas. Salus autem justorum a Domino. Quos si tentares impetere ferro, non plus posses lædere quam nunc radium solis secare; talis est sanitas justorum. Mathusalæ longævitas esset prolixæ mortis difficultas, quos mors et dolor fugiunt, quia in perpetuum vivunt. En qualem habebunt vitæ diuturnitatem, qui indeficientis vitæ feliciter hæreditabunt æternitatem. Et hæc tantum sunt bona corporis.

20. *Notes animarum in beatitudine; et quod de peccatis rite expiatis non erubescant; deque pleno omnium gaudio.*

D. Sicut dulcis fons sitientem agricolam, ita delectabilis fons de ore tuo distillans meam refocillat animam. Sed o incomparabiliter beati, qui ad tam ineffabilia bona sunt prædestinati! —M. Vere beati sunt, qui habitant in domo Domini, quia in his omnibus vivent in sæculum sæculi. His Salomonis sapientia esset magna insipientia. Porro ipsis omnis sapientia affluit: omnem scientiam de ipso fonte sapientiæ hauriunt. Omnia quippe præterita, præsentia, et si qua futura sunt, perfecte sciunt. Omnium omnino hominum, sive in cœlo, sive in inferno, nomina, genera, opera bona vel mala unquam ab eis gesta norunt; et nihil est quod eos lateat, cum in sole justitiæ pariter videant omnia.

D. Heu quantas lacrymas miseriæ meæ nunc ce-

git me fundere fons tuæ eloquentiæ. Scient omnes sancti quod ego feci? — M. Utique, non solum quæ fecisti, sed quæ unquam vel cogitasti, vel dixisti, aut aliquis homo, sive bonum, sive malum, indelebiter cognoscent.

D. Quid tunc valet confessio, et pœnitentia peccatorum, si non delebuntur; et si ipsi debent turpia et fœda flagitia nostra scire, quæ etiam exhorrescimus cogitare? — M. Quid abhorres? quid times? An vereris quod de tuis factis ibi confundaris? De fœdissimis et turpissimis actibus tuis confessis et pœnitentia lotis non plus verecundaberis, quam si quis nunc narraret tibi quæ olim gessisti in cunis: nec plus erubesces, quam si vulneribus in prælio acceptis perfecte sanatus esses. Nihil est aliud peccata dimittere vel delere, quam non punire: per pœnitentiam et confessionem remittuntur: sed de Dei et sanctorum scientia nunquam delebuntur.

D. Vellem mihi hoc exemplo probari? — M. Nunquid scis quod David homicidium et adulterium perpetravit?

D. Scio. — M. Num nosti Mariam peccatricem fuisse, Petrum Christum perjurio abnegasse, Paulum Ecclesiam crudeliter impugnasse?

D. Novi. — M. Credis eos esse in cœlo?

D. Credo. — M. Si igitur tu adhuc corruptibilis et fragilis hæc nosti, quanto magis illi norunt, qui ab omni corruptione et fragilitate liberi erunt? Non tamen inde nunc verecundantur, sed magis de sua salvatione in Domino gloriantur.

D. Non abhorrent tales angeli vel sancti qui pene nihil peccaverunt? non habebunt eos pejus? — M. Nequaquam; sed, sicut his amici congaudent qui naufragium vel aliquod grave periculum evadunt, ita angeli et sancti de illorum evasione congratulantur, quibus omnia, etiam ipsa peccata, in bonum cooperantur. Et sicut medicus magis de desperato ægro, si eum sanaverit laudatur, ita Deus uberius de illorum salvatione glorificatur.

D. O immensa lætitia! — M. David et Jonathæ amicitia esset illis inimicitia. O quam dulcis amicitia illos copulat, quos Deus ut filios suos amat, et ipsi Deum plus quam seipsos diligunt, et omnes angeli et omnes sancti eos ut seipsos diligunt. Lælii et Scipionis concordia esset illis discordia. Sane concordia illorum est ut oculorum: quo unus aspicit, mox se alter illuc flectit: quidquid aliquis illorum volet, hoc Deus, hoc angeli, hoc omnes sancti volunt.

D. Eia, si Deus et omnes sancti volunt quod ego volo: tunc vellem similis esse Petro? — M. Certe si hoc volueris, continuo eris. Non dico quod Petrus sis, sed Petro similis. Nam si cuperes Petrus esse; cuperes non subsistere. Si enim tuam essentiam exueres, nihil esses: quamvis nullus ibi plus cupiat, quam promeruerit; sicut nec pes cupit oculus esse, aut manus auris; vel vir esse mulier. Si enim aliquid plus cuperent, plenum gaudium non haberent; sed omnes plenum gaudium habebunt: ergo nihil plus cupient quam habebunt, et nihil potest adjici

A gaudio eorum. Quod enim quisque in se non habuerit, in altero habebit: ut, verbi gratia, Petrus in Joanne gloriam habebit virginitatis; Joannes in Petro gloriam passionis. Et ita gloria uniuscujusque erit omnium, et gloria omnium uniuscujusque erit. Dic igitur quid cupere plus poterunt, qui angelis cœquales erunt, et hæc omnia, quæ commemoravi, et plura habebunt. Alexandri ampla potentia esset illis angusta custodia. Nempe illorum tam efficax erit potentia, ut si aliud cœlum facere vellent, potenter possent. Sunt enim Filii Dei, et cohæredes Christi, et ideo dii, ut dicitur: *Ego dixi, dii estis* (Psal. LXXXI, 6). Et quia dii sunt, omnia quæ volunt possunt.

D. Et si possunt, quare non aliud cœlum faciunt? — M. Deus nihil imperfectum reliquit: quia omnia in mensura, numero et pondere, perfecte absolvit. Et si ipsi aliud cœlum facerent, esset superfluum; sed nihil volunt quod sit indecens vel supervacuum. Nos etenim multa possumus, quæ tamen non facimus, ut saltare, vel currere.

D. Hæc omnia possunt credi de Apostolis et summis sanctis: circa nos bene geritur, si nobis in servitio eorum vivere conceditur. De omnibus omnino justis dictum est: *Erunt æquales angelis Dei* (Luc. xx, 36). Sicut enim illud est perfecte calidum, a quo omne frigus est remotum, et illud est perfecte frigidum, a quo omnis calor removetur; et tamen aliud potest esse calidius aut frigidius: ita, licet omnes sancti æquales sint semper videndo faciem Patris; tamen ita differunt in gloria ut stellarum claritas, vel solis et lunæ lumina. Sicut igitur si rex præteriens ægrum, quem in cœno jacentem videret, levare, balnari, vestibus suis indui juberet, nomen suum ei imponeret, in filium suum adoptaret, regnum ei in hæreditatem daret: ita Deus cernens nos in luto peccatorum, nos inde per fidem levavit, baptismate lavit, nomen suæ Divinitatis nobis imposuit, in regnum suum hæredes adscivit, ut dicitur: *Quotquot receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri* (Joan. 1, 12). Quamvis ergo alius alio præstantius, alius alio eminentius gloriam pro meritis sortiatur; tamen omnes unam domum Patris, licet diversis mansionibus, et unum denarium de visione Dei et consortio angelorum percipient. Joseph honor esset eis ut dedecus. O qualem honorem habebunt ipsi, quos Deus ut filios honorabit, angeli ut principes, omnes sancti ut Deos venerabuntur! Debitor est enim eis Deus, quia hoc quod de eis statuit facere, ut hoc fieret, toto adnitu se præparaverit. Debitores sunt eis omnes sancti, quia quod binam stolam, imo centuplum perceperunt, ex ei magna parte habebunt. Debitores sunt eis angeli, quia quod eorum numerus est impletus, quantum in ipsis fuit, fecerunt, debitorum sunt eis cœlum et terra, et omnis creatura, quia quod tam excellenter immutata sunt, ut hoc fieret, suis meritis festina-verunt. Eliæ et Enoch securitas esset eis timor et anxietas quia ita securi sunt, quod nec mortem

nec aliquod infortunium timebunt; et hæc omnia nunquam amittere pavebunt. Deus enim non aufert ab eis, cum sint filii ejus charissimi: et ipsi nunquam amittere volent; nunquam igitur ea perdent, equaleo vero erepti, et in regnum rapti perfruentur lætitia pro moestitia. O qualem lætitiā et exultationem ipsi habebunt, qui in gaudium Domini introibunt! O Deus! quale gaudium habebunt, qui Patrem in Filio, et Verbum in Patre, et Spiritus sancti charitatem in utroque, sicuti est, facie ad faciem semper videbunt. Gaudium habebunt de consortio angelorum, gaudium de contubernio omnium Sanctorum. Gaudebunt itaque de bonis Domini interiorius et exteriorius, supra se, et infra se, in circuitu et undique. Ad hæc omnes amicos meos incito; qui si me audierint, in eorum consortio, quorum multa millia sunt, his deliciis affluere et superabundare gaudebunt. Ecce, hoc est plenum gaudium; et hæc est omnium bonorum sufficientia sine omni indigentia.

21. *Antitheses beatorum et damnatorum.*

D. Ita replesti meum cor gaudio, quod pene vidi faciem Domini in nubilo raptus in cœli gremio. Idcirco lætor super eloquia tua, sicut qui invenit spolia multa. — M. Sicut igitur hi amici Dei perenniter felices in Domino gloriabuntur: ita, e contrario, inimici ejus nimium miseri et infelices jugiter cruciabantur. Ecce sicut isti decore maximo illustrabuntur, ita illi maximo horrore deturbabuntur. Sicut isti summa agilitate erunt alleviati, ita illi summa pigritia prægravati. Sicut isti præcipuo robore solidati, ita illi erunt præcipua invaletudine debilitati. Sicut isti angusta libertate potientur, ita illi anxia servitute deprimentur. Sicut isti immensa voluptate deliciabuntur, ita illi immensa miseria amaricabuntur. Sicut isti egregia sanitate vigeant, ita illi infinita infirmitate deficient. Sicut isti de beata immortalitate triumphantes lætabuntur, ita illi de dolenda sua diuturnitate lamentabuntur. Sicut isti perpoliti erunt splendore sapientiæ, ita illi obscurati erunt horrore insipientiæ. Si quid enim scient, ad augmentum doloris scient. Sicut istos dulcis amicitia copulabit, ita illos amara inimicitia excruciet. Sicut isti concordiam cum omni creatura habentes, ab omni creatura glorificabuntur, ita illi cum omni creatura discordiam habentes, ab omni creatura execrabuntur. Sicut isti summa potentia sublimabuntur, ita illi summa impotentia angustiabuntur. Sicut isti

A maximo honore erunt præditi, ita illi maximo decori erunt dediti. Sicut isti securitate egregia tripudiabunt, ita illi maximo pavore trepidabunt. Sicut isti ineffabili gaudio erunt jubilantes, ita illi miserabili mœrore sine fine ejulantes. Odium enim Dei habebunt, quia, quantum in ipsis erat, ei obstiterunt, ne unquam civitas ejus ædificaretur. Odium habebunt angelorum, quia, quantum potuerunt, effecerunt ne unquam numerus eorum imparetur. Odium habebunt omnium sanctorum, quia, quantum in ipsis erat, nunquam gaudium plenum habebunt. Odium a novo cœlo, et a nova terra, et ab omni creatura habebunt: quia, quantum in ipsis erat, impedierunt ne unquam immutarentur. O mirabilis contrarietas! Sicut illorum gaudia erunt inexcogitabilia et indæribilia: ita istorum supplicia erunt incomparabilia et ineffabilia. Ideo vocantur perditii, quia a cultu Dei sunt lapsi.

D. Hoc non intelligo? — M. Cum Deus palatium sibi constitueret paries lapsus est, quando angeli corruerunt. Quem Deus volens restaurare, misit Filium suum vivos lapides ad hoc ædificium congregare. Qui scandens currum, multos convexit; lapsos inde reliquit, ut dicitur: *Ascendes super equos tuos; et quadrigæ tuæ salvatio* (*Habac. III, 8*). Dei quadrigæ sunt quatuor Evangelistæ. Equi sunt apostoli, qui prædicatione sua Christum in hoc curru per mundum traxerunt, et multos ad Dei ædificium collegerunt. Lapsi de curru sunt hæretici et schismatici, ut dicitur: *Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis* (*I Joan. II, 19*). Qui autem sunt adducti, ut lapides quadrati a summo opifice in ædificio cœlesti sunt locati. Hi sunt electi, quatuor virtutibus politi, id est prudentia, fortitudine, justitia, temperantia, quibus muri Hierusalem sunt reparati, ut dicitur: *Hierusalem, quæ ædificatur ut civitas* (*Psal. CXXI, 5*). Quidam vero lapides asperi, impoliti, ab opifice sunt reprobati, in ignem missi, et in calcem versi; murique his firmati quasi cæmento et ornati. Hi sunt impii a cœlesti ædificio rejecti, et in fornacem gehennæ projecti: de quorum exitio justis vinculo charitatis quasi cæmento murus firmius compaginabuntur; et eorum gloriosus collatione decorati, sine fine in Domino Deo jucundabuntur.

D. Jucunditate et exultatione repleat te Dominus Deus omnipotens, optime magister, glorificatione sanctorum, et videas Regem gloriæ in suo decore; et videas bona Hierusalem omnibus diebus vitæ tuæ.

DE COGNITIONE VERÆ VITÆ.

(Exstat in Appendice ad tom. VI Operum S. Augustini, Patrologiæ tom. XL, col. 1005.)